

Az újrakezdő

Monodrámá

Bethlen Kata önéletírása és levelei alapján

(Idő: 1717—1751)

Szülőföldünk legelső íróasszonyáról szól Kocsis István monodrámája. Mit jelent az 1700-ban született Árva Bethlen Kata emlékének felidézése 1975-ben, abban az esztendőben, amelyet az Egyesült Nemzetek Szervezete *A nők nemzetközi évének* nyilvánított? Egy kivételes jellemű és tehetségű asszony sorsában mutatja fel Kocsis István a nők emberi méltóságáért folytatott küzdelem rendkívül értékes hagyományát.

A lelkiismereti szabadságért vívott harcok története világviszonylatban is kevés női hőst tart számon. Bethlen Kata e választott kevesek egyike. Választottnak azért és annyiban kell tekintenünk, amiért és ahogyan maga választotta sorsát, győzelmekkel felérő vereségeit, keserű diadalát. Ennyiben tehát nem is áldozat a tizenhét éves fejjel férjhez kényszerített lány, a gyermekeitől megfosztott anya, a szülőnek, férjnek kora írott és íratlan törvényei szerint feltétlen engedelmességgel tartozó, hanem szabad ember. Még akkor is, ha cselekvési szabadsága teljességgel szubjektív természetű, s igen-igen szűk területre, arra korlátozódik, hogy semmilyen kényszer, győtrelem nem tántorítja el felekezeti jogai gyakorlásától.

Közismert a marxizmus klasszikusainak felfogása arról, hogy a középkor viszonyai között nem egy haladó társadalmi mozgalom vallásos mezben jelentkezett, s jelentős szerepet játszott az európai hűbériség ideológiájának megingatásában. Bethlen Kata vallásosságát — a maga idején korszerű és haladó protestantizmust — kiszakítani valóságos történeti összefüggéseiből egyet jelentene azzal, hogy e túlhaladott tudatformával együtt pótolhatatlan értékű szellemi és erkölcsi teljesítménytől fosztjuk meg az utókorat.

A felvilágosodás századával egyszerre született Bethlen Kata számára — nemre való tekintet nélkül — embernek lenni jogot jelent *szabadon választani* hitet, meggyőződést, élettársat, és egyben köteleességet jelent bármely áldozat árán kitartani választott meggyőződése, hovatartozása mellett. Modern jogok és köteleességek, modern gondolatok ezek. S abban a korban, amelyet szokás *a Fény századának* nevezni, egyre több férfi, de még nagyon kevés nő ismerte fel, hogy az embernek nincs joga a másik emberre kényszeríteni a maga hitét, a maga választását, hogy senkinek sincs joga előírnia, hogy mit valljon, miben higgyen, kit szeressen, hogyan gondolkozzék a másik ember. Önéletírása tanúsága szerint azon a tiszta nyelven, amely prózánk klasszikusai között biztosít számára helyet, Árva Bethlen Kata annak is hitvallója, hogy mindenki annyit ér, amennyi bátorságot, jellemert, erkölcsi szilárdságot tud meggyőződéséből meríteni, nem pedig annyit, amennyit földi javai, világi rangja, színlelt hite s a kapzsi szemforgatókkal cinkos hatalom biztosít számára. Élete önmagában is hitvallás a nagyra és szépre törő ember mellett. Az az asszony, aki kiheverhetetlennek tűnő csapások, kétszeri özvegyesség, gyermekei elvesztése közepette írásban s olvasásban keres vigaszt, csodált és irigyelt rátermettséggel, eréllyel gazdálkodik, nem ékszer, cícomát hozat drága pénzen messzi földről, hanem könyveket, falusi iskolákat támogat bőkezű adományokkal, paraszti sorból származó tehetséges ifjakat taníttat s emel értelmiségi rangra, elsjátítja kora orvosi ismereteit, tudós kortársaival levelezget — nos, ez az asszony csaknem 300 éve példázta kultúránkban neme sokáig tagadott képességét arra, hogy magasrendű erkölcsi és szellemi értékek hirdetője és teremője legyen.

Sz. J.

I. RÉSZ

Tizenhét éves; életvidám, magabiztos; kötekedő vidámsággal, harciasan:

Lászlóm kedves, kit én szeretek, mint testvéremet, kinek én csak a javát aka-

rom, hisz nem megbántott, hanem megtisztelt engemet ajánlatával és fáradozásával... örvendj velem együtt, hogy nem lesz semmi a mi egybekelésünkbl... Megmondom neked szépen szemedbe, hogyan alakult ily szerencsésen a mi dolgunk, nehogy azt hidd, titokban ármány-

kodtam ellened, szereteted ellen, melyet minden más lány örömében ugrándozva fogadott volna... Meghallgatván édesanyám rettenetes szavait (*játékosan utanozva*): vedd el szépen kezemből Haller László gyűrűjét, különben soha többé gyermekemnek nem tartalak, s minde-nemből ki is tagadlak, ha az én anyai szívem meg is hasad belé... a szó is belém ijedt, annyi erőm maradt mégis, hogy reá vegyem testvér atyámfiat, Bethlen Ádámot, munkálkodjék a mi szövetségünk megakadályozásában, beszéljen az én hajlíthatatlan édesanyám lelkére, de főként másokéra... (*Kedves ugrató hangon*) A te kedves atyádfiai fülébe is oly gyönyörű szavakat sugdó-sott, hogy azóta borsózik az ő hátuk még a gondolatától is annak, hogy ne-tán idegen vallásút visz familiájukba az atyjokfia... El is mennek ök egyezett akarattal a pápista püspökhöz, hogy szépen felbiztassák ökegyelmét a mi egybe-kelesünk ellen... S mi léssen püspök uram első gondolatja? Nem nehéz kitalálni... Bizony parancsolatot küld ő ki minden szerzet papjainak, hogy minket egybe ne merjenek esketni, míg én pápistává át nem térek... Ami pedig megleszen sohanapján!... Örvendj hát velem együtt (*játékos-ájtatosan*), hiszen nagy vétek lett volna ez a házasság Isten parancsolatja ellen, mely szigorúan kimondja, hogy az asszony engedelmes és szerető társa legyen az ő hitese urának, márpedig én nem lehettem volna egyéb, mint félelmetes ellenség a te házadban, erős fegyvert védekezésre és támadásra szüntelen kezében tartó ellenség. Az én református hitem lenne a fegyver, mellyel utolsó lehettemig védném az én szabadságom épségét. (*Kacéran*) Az asszony vagy adja fel az ő szabadságát, vagy térjen ki a férfiember elől, mert különben semmi jó nem származik az ő találkozásukból. (*Hirtelen szinte gúnyosan*) Ha te, amilyen jóságos vagy, el is viselnéd, hogy asszonyod nem fegyvertelenül lépne át házadnak küszöbét, amint az illik, s ahogy az megtörténik minden jó házasságban ösidők óta, gondold csak el, vajon kedves jó familiád is ennyire elnéző lenne-e? (*Játékosan*) Fogadnám támadásaikat szabad lelkem törvényei szerint! Forgnám rettenetes kardomat hitem, szabadságom védelmében összeszorított ajakkal, tüzes szemekkel!... Mily háborúság lenne, gondold csak végig, kedves barátom... Milyen kegyetlennek és félelmetesnek lennék én kénytelen lenni ily kegyetlen körülményben! (*Hosszabb szünet után nagyon komolyan*) Keresd meg azt a lányt, ki érted még igaz hitéről is képes lenne lemondani... És kívánd nekem is, hogy az ez ember találjon meg engemet, aki elől nem menekül az én

szabad lelkem a hitnek áttörhetetlen pajzsa mögé! (*Hirtelen szinte ellenszenvesen magabiztosan*) Erősnél erősebb szerelemnek kell annak lennie, amely az én szép szabadságomat védő fegyveremet képes lenne kiolvasztani az én kezemből. (*Hosszabb szünet után kedvesen*) Nagy a te szerencséd, Haller László... Elképzelnél sem tudhatod, mekkora lett volna a kereszt, melyet viseltél volna a mi házasságunkban. Mellyel büntetett volna téged Isten, ha képes lettél volna eltaposni annak szabad akaratját, kit, szavaid szerint, ezen ország asszonyai közül legjobban szeretsz és becsülsz... Várhattál volna-e tőlem, szabad akaratától megfosztottól, bármi jót a mi közös életünkben?... Ne haragudj énréam... Próbálj megbocsátani nekem. (*Tréfálkozni próbál*) Ládd, ha én fájdalmat okoztam is neked, a tatár a hibás ebben és nem másvalaki, ... mert ha bé nem ütnek Besztercénél a tatárok, Rétenből nem jövünk mi fel Szeben erős falai mögé, sem te Fehéregyházáról, s akkor fel se figyelhetél volna az én szépséges orcámra, s kedved sem kerekedhetett volna engemet megkérteni. (*Rövid szünet után, szinte meghatódottan*) Legyen Isten tevéled, Haller László, s én egész szívemből köszönöm, ha lemondottál rólam...

Hosszabb szünet után hirtelen megfordul, gyengéden mosolyog, majd vidám tréfálkozó hangon:

Kedves szülőanyám, látom már, kegyelmednek tizenhét év nem volt elég, hogy igazából megismerje szeretett leányát... Pedig nemegyszer mintha éppen azért fedett volna meg engemet, hogy olyannyira akaratos teremtes vagyok, hogy az már szinte elviselhetetlen szegény környezetembélieknek... Nem sajnálná kegyelmed ezt az áldott jó fiút, kit úgy szeret, mintha édes fia lenne? Ki, szegény, ha már szeretetetem nem volt képes elnyerni, hát a haraggal is hajlandó lenne összekötni életét, mely legyen ezerszer áldott. (*Nagyon játékosan*) Tényleg tetszene kegyelmednek köztőféken tartott, megszelídített leánya?... Nem illik kegyelmedhez ily haragos arc. A végén még képes leszek elhinni, hogy ki tudná tagadni egyetlen leányát. (*Hirtelen durcásan*) Hát tagadjon ki minde-néből, szeretetéből, vagyonából!... Ha kegyelmednek ily könnyű rettenetes szókra nyitani ajakát... Pedig mily büszkén emlegette kegyelmed annyiszor az én szabad lelkemet. Szabadlelkű, igazi református leány az, így dicsekedett énvélem, édesanyám. S most megtörné az én lelkemet, s odavetné... S neki is szegénynek, mi hasznára?... Ő az én

szabadságomban szeretett meg engemet, vajon oly igazán kellenék-e neki megtört akarátú, búslakodó, soha egy jó szót ki nem ejtő, éltem végéig haragot tartó magam árnyékkaként? *(Hirtelen fenyegető hangon)* Mert ugyan bizony, édesanyám, ha kegyelmed komolyan veszi rettenetes fenyegetőzését, én ellent sokáig nem álllok... Én megtöretem a magam lelkét, mintsem hogy édesanyám szívét repeszszem ketté! Kegyelmed kezéből a fegyvert én bizony ki nem ütöm, mellyel engem soha eléggé meg nem siratható keserves házasságba kergethet... Aztán csak tudja beinni a föld az én édesanyámnak könnyeit, miután tettét megbánta. *(Rövid szünet után enyhültebben, nagyon kedvesen)* Kedves édesanyám, én engedelmességgel tartozom annak, kinek gondviselő keze alatt nevelkedtem, ... és én ezt a házasságot mind a László családjára, mind pedig maga személyére nézve illendő és elegendő szerencsémnek is tartanám, de én nem kívánok az ő hitvesévé lenni... Higgyen énbennem, édesanyám, várja ki az én választásomat, nem fog csalódni háládatos lányában... Nincs kőből az én szívem, nem vagyok én meddő életre szánva Isten által. *(Játékosan, kissé pözölva)* Hiszem és érzem, hogy egyszer csak csordultig megtelik az én szívem is szerelemmel, lesz aki megtalálja majd az utat énhozzám... Várakozzék türellemmel, édesanyám, és higgyen abban, akinek életet adott, akit felnevelt. *(Hosszabb szünet után játékosan támadó hangon)* S azt pedig miképpen hagyja számításán kívül, hogy idegen vallású, kihez kényszeríteni akar?! E házasság keserű gyümölcsét Isten nem akarhatja kóstoltatni énvelem, sem azzal a szegény fiúval, sem édesanyámmal. *(Hosszabb szünet után vidáman, kötekedő hangon)* És hiába is marad meg kösziklának kegyelmed, Lászlót én már megpuhítottam... Bebizonyítottam szépen neki, hogy reménytelen a törekedése énutánam. Mert én hiába maradnék meg édesanyám szófogadó lányának, hiába, úgy bizony... Hát el tudta hinni kegyelmed, hogy én nem engedelmeskednék a szülői parancsnak? Engedelmeskednék én, ha lehetne... De nem lehet, mert már útban vannak... Na, mik vannak útban, találja ki, édesanyám? Hát a pápista püspöknek tiltó levelei a papjaihoz. *(Körültáncolja a színt)* Nem én jártam ezt ki nála, csak fülébe jutott valahogyan, hogy egy hitét meg nem tagadó református leányt össze szándékszanak esketni az ő jámbor Haller-baránykájával... Lesz-e pap, ki a püspök tiltó parancsolatját megszegni meri? Ezer aranyért se, tízezer aranyért se. *(Rövid szünet után csendesen)* Ne búslakodjék, édesanyám, láthatja már, nem szerető

leánya húzta keresztül akarátját... Én csak azért akartam lebeszélni kegyelmedet e házasságnak tervéről, hogy könnyebb szívvel vehesse tudomásul a püspök tiltását. Azt, hogy én ennek ennyire örülök, bocsásssa meg nekem... Én sem haragszom kegyelmedre, tudom én, hogy csak jót akart engedetlen lányának...

A világítás gyengül, majd hirtelen nagyon erős fény; a szín elejére szalad, szinte sikoltva, a sarokba szorított üldözött hangján:

Nem! Ez az ember minket össze nem eskethet! Mert ez vagy pápista szerzetesnek öltöztetett csavargó, vagy pedig tudnia kell a püspök parancsolatjáról, hogy minket pap egybe nem eskethet, míg én át nem térek!... És én ki nem térek az én hitemből!... Miféle kelepécét állítottak fel énnékem?!... Édesanyám, hát hiába voltak az én környező szóim?... Bátyámuram, hát kegyelmed sem mozdul az én védelmemre?... Haller László, hát ily vitéz férfi vagy te! Miért nem egyenest kötéllel, béklyóval?!

Hosszabb szünet után hirtelen lehajtja a fejét, erőtlenül:

Igen, akarom... Csak szívem-lelkem nem akarja, de én a szótak kimondom szülőanyám parancsolatjára: akarok Haller Lászlóval házasságra lépni, én fejemet mindenre meghajtom... és neki hűséget esküszöm. *(Hosszú szünet után nagyon csendesen)* Meghajtom én fejem alázatos szívvel, átkot én fejükre nem kérek, mert nem tudják, mit cselekszenek... Ha a mindenható Isten ezt megengedte nekik, ám legyen meg az ő akaratjuk... Tapodjanak csak az én lelkemen... Istennem, neked legyen gondod annak elhárítására, ami ebből következhetik... hisz nem én döntöttem abban, ami elvégeztetett...

Visszahúzódik a szín hátterébe, majd előre jön a szín közepéig; néhány hónap telt el az esküvő óta, újra friss, élénk, kötekedő kedvű:

Szóljon csak nyugodtan, gvardián uram... Nem ért váratlanul az érkezése, jelentette az én férjem püspök követjének érkezését ily szókkal: én nagyon félek attól, hogy tégedet valami bű fog érni. S kegyelmed, íme, meg is érkezett!... Hagyja csak abba mentegetőzését, hisz nem önszántából érkezett ide kegyelmed, küldték kegyelmedet. *(Csúfondárosan)* Sorolja szép röviden, amit kegyelmedre bízott előjárója, s ne sopánkodjék itt előttem, ki tudhatja előre, hátha el sem fog szomorítani engemet a püspök úrnak üzenete. *(Rövid*

szünet után felnevet, túljátszott vidáman) Nahát, mily váratlan csapás: méltóságos püspök uram kegyelmed által megtiltja, hogy mi együtt lakjunk, merthogy össze-rinte mi nem igazi házassági életben vagyunk... Mily biztosan tudja püspök uram, hogy mi a helyes és mi az igazi ebben az életben. *(Éles támadó hangon)* Szeretném hát tudni, mi okból nem élünk mi igaz házassági életet?! A kegyelmetek keze alatt lévő barát esketett meg, miért volt ő olyan tudatlan számár, hogy még azt sem tudta, hogyan kell esketni?!... Krokodilusi szemekkel rajtam ne szánakozzék, hallja-e kegyelmed?! *(Rövid szünet után csendesebben)* S azt a szegény tudatlan barátot a mi dolgunk miatt ne fenyítsék... Mert az én uram, ki az én szemem előtt hazudni nem tud, bevallotta már énnekem, hogy az a barát semmit sem tudott a püspök parancsolatjáról... Azokat fenyítsék, ha fenyíteni akarnak, akik kihasználták a tudatlanságát a szerencsétlennek... Haller Lászlót, az én uramat menti ugyan az ő igaz, nagy szerelme énrántam, ő elvakultságában fel sem mérhette, mit tesz önmaga ellen és énellemem... de mi menti az ő cinkosait, Petki Nagy Zsigmond atyámfiait és egy Szarka Zsigmond nevű fizetett emberét az én uramnak, kik a püspök parancsolatjával érkező hajdut nem átalították elrejténi... Ezen felebarátjuk lelkét áruba bocsátókat fenyítsék kegyelmetek, ha az én Istenem meg nem előzi kegyelmeteket a fenyítésben. *(Élesen)* Hogy nem igazán tettem le a hitet az én uram mellett?! Nem igazán, hanem a magam hite, a magam törvényei szerint!... Odáig szemtelenedtek tán már kegyelmetek, hogy elvárnák tőlem, hogy a hitemet is elhagyjam?! Nem elég, hogy az akaratomat megtörték, az én Istenemtől is eltérítenének engemet?!... Az én uram jószágosabb és jámborabb ember, mint kegyelmetek gondolnák: erős hittel leköötötte magát, hogy soha engem vallásomban meg háborgat, s az ő papjainak is megparancsolta, hogy engem ne háborgassanak... Mért ne lenne igaz házassági élet az, amelyben a felek szabadsága meg háborgattatik?! *(Visszafojtott indulattal)* Köszöntse kegyelmed méltóságos püspök uramat én szómmal, és mondja meg neki: minthogy szabad jóakaratomból bizony soha idegen vallásúhoz nem mentem volna, s ide is jó szívvel nem jöttem, azért tiszta szívemből való örömmel visszamégyek. Mert tudom azt, hogy az én édesanyám engemet, amíg Isten élteti, jó szívvel lát maga mellett, s ha az Isten kivészi is e világból, kevés jószágom ugyan csak léssen, abból élek Istennek, a magam hite s a magam törvényei szerint. *(Rövid szünet után olyan felindultan, mint-*

ha körömmel akarna menni valaki arcának) Hogy tudta kegyelmed kiejteni ezen rettenetes szókat?! Hogy szakította volna kettőbe a kegyelmed nyelvét az én Istenem, mielőtt kimondhatta volna őket! Legalább ne az én uram jelenlétében fenyegetőzött volna! Van kegyelmednek fogalma arról, mit jelent halállal fenyegetőzni?! *(Hirtelen nagyon kegyetlen hangsúllyal)* S ha az Isten az én uramat halállal is büntetné, éppen nem azért, mert az ő hites társa nem a pápista hit szerint esküdött, hanem mert elvakultságában rája taposott felebarátja szabad akaratjára! *(Hosszabb szünet után lecsillapultan, komoran)* De gárdián uramnak mindezekhez a mi dolgainkhoz semmi köze. *(Rövid szünet, majd csendesen)* Én tiszta szívűből kívánok hosszú életet az én uramnak, kitől az én szabad elhatározásom által és az én Istenem jóváhagyása és gondviselése által gyermeket várok immár, de ha kegyelmed haszontalan, lelket megfertőző, kegyetlen gondolatokból megépített fenyegetőzéseivel valóssággá is fordulnának, lelkem elvesztésével az én uramnak életét soha meg nem tartanám, bárha egymás után tizenhét ember elütnék is a fejét. *(Hirtelen határozottan)* Arra pedig szóban kimondott ígéret nem kell, hogy ha a pápista vallást igazabbnak fogom ismerni, arra állok... De addig eb kötelezze kegyelmednek bármire is magát: mert ha én igazabbnak ismérném a pápista vallást, úgy nem az én férjemért, sem nem a kegyelmed jóvallása miatt, hanem az igazságnak hatalmánál fogva lennék én pápistává... de azt sem kegyelmed, sem más kényszerrel el nem éri, hogy én az igaznak megismert vallásomat elhagyjam...

A világitás gyengülni kezd, majd az erősödő fényben egy asztal mögött áll, karbatett kézzel, úgy, ahogy manapság is falvakon a háziasszonyok szoktak a kártyázgató, mulatozó férfitársaságra lenézni. Jókedvvel forgolóva az asztal körül; vidáman, ugrató hangon:

Látja-látja kegyelmed, páter uram, nem tisztelik meg ezek a húsvétot... Pedig pápisták lévén, milyen nagy móddal megtisztelhetnék: szentelt bárány, sonka, tojás, kenyér és bor jószerével előttük... Jól ittanak a szent borból, s most már a szent kaláccsal hajigálják egymást jódolgukban. S kegyelmednek ezt túrni kell! Engem tán megütne a guta kegyelmed helyében... Vagy szedném össze az asztalról a búlátott szent morzsalékokat, s tűzbe vetném, hogy ne gyalázhassák tovább... Segítsék, páter uram? Emberek, szánják meg szegény barátot, és segítsenek nekünk tűzbe vetni a szent morzsalékot!... Nem moz-

dulnak, a bor most az ő istenük... Nem érdemlik ezek meg, páter uram, hogy egy olyan szent ember, mint kegyelmed, egy asztalhoz üljön le velük. Igazán kárhozatos vétek, amit ezek csinálnak... Hallgassanak el, mindnyájan hallgassanak el! Néma csend legyen itt egy perc-re!... Hogy-hogy minek okából?! Hát hallgatni a néma békák brekegését! Mert azok néma békák, melyek oly nagy brekegéssel szólnak. *(Alig tudja türtőztetni magát)* Emlékeznék-é, tegnap esteledvén a békák hangoskodását hallgatva, páter urunk előadást tartott mielőttünk a hűsvétra megszenteltetett báránynak és egyéb szentelt eledeleknek erejéről, s mesélé, hogy egyszer egy megszenteltetett báránynak csontjából valami tóba esett volt véletlenül egy részecske, s mindjárt a tóba a békák mind elnémultak, mindez mai napig is azon tóban egy béka sem bregek... Hát, amit most hallanak, az nem lehet békák brekegése, mert a békák már a mi tavunkban is mind némák... Mert én bizony, páter uram tanításai szerint eljárván, bévettem a tóba a kegyelmeteknek megszenteltetett bárány csontjából vagy két jó darabot, úgyhogy ha kegyelmetek mégis hallják a békák éneklését, hát nagy baj van a kegyelmetek fülével! *(Rövid szünet után nagyon szelíden)* Bocssáson meg nekem, páter uram, nem akartam én kegyelmedet megháborítani... Csak azt szerettem volna, szórazzuk már egy kicsit komolyan...

Hátrahúzódik, majd előrerohan felháborodott, sértett arccal; nagyon kemény számonkérő hangon:

Képes voltál megszegni a mi egyezésünket, kedves uram... Te már napok óta nem a magad kedve szerint cselekszel, hanem valaki vagy valakik által kitanítottan!... Aki atyjafiai tanácsára engem bármire kényszeríteni akar, az már nem az én jó uram!... Mi okból lézengsz bús fellegként ebben a házban, hozzám egy jó szót nem szólva, kedvetem rontva mindenben?! Lelkiismereted furdalása szorítja vissza beléd a szót!... Miféle fegyvert vettél te kezébe énellemem atyádfiai tanácsára?... Miféle tanácskozás volt ott Medgyesen?! Mit kellett nekem jóakaróimtól visszahallanom?! Megmondtam neked jóelőre: az atyafiság jussán az én kísértésemre adott tanácsokat el ne fogadj!... Tanácsolta-e neked Gyerőfi Borbála, hogy az én gyermekágybéli erőtlenségemet használd ki az én végképpen való megtöretésemre?! Tapasztalnom kellett, hogy nemcsak képes voltál meghallgatni a kegyetlen szavakat, hanem el is fogadtad a gonosz tanácsot... Hogy nyugalmam, békém, pihenésem, álmom ad-

dig ne legyen, étel rendes addig élém ne kerüljön, míg el nem fogyik belőlem az erő a magam hitéhez való ragaszkodáshoz... Milyen gonosz indulat férközhetett beléd, ha képes lettél gyermekágybéli asszonyoknak nagy dörömbölésekkel álmát szegni, szakácsnének parancsot adni, hogy ne főzze, mit enni szeretnék, magad pedig egy jó szót hozzám nem szólani, mikor éppen legnagyobb szükségem lenne minden kedvesre... Vagy tán a gyermeked élete ellen tenné-e mindezeket? Odáig jutottál-e már, hogy gyilkosságra is képes lennél bárki emberfia tanácsára? Ahhoz sincs-e közünk, hogy az én szülőnyám esztendővel a mi egybekelésünk után az örökvilágba költözött a mi silány házasságunk látása elől?! Ha az ő beteg szívébát bánt helyett öröm tölthette volna be a mi együttelésünk láttán, vajon nem lenne-e még mindig közöttünk erőbenegészségben?!... Elrúlója lettél a mi szép megegyezésünknek! Énmeltem te nem erőssé, gyengévé váltál! Acélt akartam, s fűzfa ága hajladozik az én szemem előtt! Mi értelme van így a mi együttlevésünknek... Te nem kérsz az én erőmből, én nem kérek a te ide-oda hajladozó gyengeségedből... Megbűjsz gyáva nyúlként a te vallásod törvénye mögött: hogy minket földi ember már el nem választhat *(Hirtelen fejét vesztve, ökleivel hadonászva)* Hát halljad az én szómat, fűzfa-ága legény: Ez az igaz Isten, akit én gyermekségemtől fogva tiszteltem, és mostan is tisztellek, cselekedje azt a nagy irgalmasságot énelem, hogy esztendő ilyenkorra legyünk elválva egymástól, végen el az Isten vagy engemet, vagy tégedet...

Nem bírja tovább, lehanyatlik a földre... A világitás gyengülmi kezd, az erősödő fényben fekete kendőt köt a fejére, lassan a szín széléig jön, leül; nagyon csendesén, gyenge hangon:

Úgy tetszett Istennek, hogy meghallgassa az én kérésemet... Úgy tetszett neki, hogy engem hagyjon meg ez árnyékvilágban... Mi célből?... Pestist bocsátott le a földekre, s rendelé, hogy Haller László ne szabadulhasson az pestis kezének szorításából... Ott álltam fejénél utolsó órájában, simogattam az ő homlokát, de a pestis az én kezemet eleresztette... Így végezé a mi Urunk, Istenünk... Édes jó Istenem, nem kellene ily komolyan vened az embernek az ő nagy haragvásában kimondott könyörgésit... Ne adj az embernek ennyi szabadságot se, ha már teljes szabadságot nem adatsz neki. Az ő bűnei miatt?... Nem köszönöm meg, hogy meghallgattad az én könyörgésemet... Én megbocsátani nem tudtam gyengesé-

gét, ide-oda hajladozását, de én szerettem Haller Lászlót, az én hites uramat, ki kiválasztott engemet maga mellé ezen ország lányai közül... Ki ily módon felvette vállára a nagy keresztet, mely alatt meghajlott... Jóravaló, halkszavú ember volt, s még csak huszonkét éves, Istenem... Add meg nekem, hogy örvelezhessek az általa hátrahagyott gyermekek széppé és erőssé növekedésében... Hogy szerethessem őt öbennük... Embert megpróbáló szent Isten, embertől a bűnös gondolatokat el nem riasztó, embernek a bűnre szabad kezét adó Isten... Jóságos atyja a vétkező embernek is?

Hosszú szünet után feláll; csendesen:

Édes jó Istenem, ím szívem alatt hordom Haller Lászlónak harmadik gyermekét, add, hogy világra hordhassam őt békességben, rosszakaróktól nem háborítottan.

Az íróasztalhoz megy, íráshoz készülődik; enyhe iróniával:

Ki egyedül maradt, mi jobbat tehet: levelet ír... Levelet ír az ő mindennapi küszködéseiről, segítséget kér, segítséget ad... Úgy szétszóródnak szerte az országban kik jószívvel lennének a megpróbáltatott iránt. *(Rövid szünet után nagyon keményen)* Úgy fogom berendezni a magam szűk világát, hogy segítségére senkinek se szoruljak... Még tanácsára se.

Gyengülő, majd erősödő világlítás, leveszi fejéről a kendőt, előrejön; élénken:

Nagy öröme szolgál az anyának, ha felismeri önmagát az ő gyermekében... Haller György uram, nagy pápista, megbotránkozott az ő öccsének gyermekén, az én Sámuel fiamon: szentképeket, olvasót adatott a gyermek kezébe, ki nem-hogy meg nem csókolta azokat nagybátyja parancsolatjára, de mindjárt a tűzhelyet kereste, hogy azokat oda bévesse... Ha pápista papot lát ez a kellemetes, vidám tekintetű gyermek, menekül, mintha tatár kergetné kivont szabályával... Mondá is Haller György uram: ez a gyermek hiába lett pápistának megkeresztelve, soha igaz pápista nem létszen, mert ebben egészen az anyja vére vagyon... Nem így Pál fiam: ő minden gondolkozás nélkül megcsókolja, amit elébe tartanak. Egyazon órában születtek pedig... Mily nagy különbözőségeket enged meg Isten! *(Hirtelen nagyon harciasan)* Beszélük már jövő-menő

emberek, hogy a Haller família készül már kivétni az én gyermekeimet az én nevelő kezeim közül... De hamarabb fognak ők az én holttestemen általlépni!

Lassan visszaköti fejére a kendőt:

Ilyen rettenetes sújtásodra én felkészülve nem voltam, Isten! Mivel szolgáltam én ismét reá a te pusztító haragodra?! *(Fejét ingatva, szinte eszelősen)* Megváltozik a mi egymáshoz való viszonyunk, mindenható Isten! Porig sújtottál engemet... A te nevedet dicsőíteni hogy hagyhatná el most már engedelmes szó az én számát?! A kitörni akaró káromkodás fojtogatja az én torkomat!... Kit porba sújtottak, porban annak a helye. *(A földre veti magát, öklével ütemesen veri a földet; felül, hosszú szünet után csendesebben)* Markold csak, szaggasd csak az én belső részeimet, amíg csak érezni tudom a fájdalmat, amíg csak érezni tudom... Amikor mintha vaskezek markolnák az ember minden belső részét, az ember akkor sem káromolhatja az ő teremtőjét... Mert az ember annál azért erősebb... Mert az embernek annál azért erősebbnek kell lennie, sem-hogy szabadjára eressze az ő káromló szavait. *(Szünet)* Az ember, amikor csak káromlásra, átkozódásra nyílna a szája, szorítsa össze fogait és hallgasson... Hallgasson, mert ő erős... De megfullad az ember, ha hallgat. Nem megy le a torkán egy maréknyi levegő sem, ha hallgat... A hallgatáshoz emberfeletti erő kell, nem adatott meg az embernek a hallgatás. *(Rövid szünet után éles iróniával)* Hát ha az ember nem elég gyenge ahhoz, hogy káromolja a teremtőjét, a hallgatáshoz pedig nem elég erős, köszönjön akkor... Köszönje meg, hogy marokra fogták vaskezek az ő belső részeit, a köszönő szó beprésl az ő tüdejébe annyi levegőt, hogy lélegezni tudjon. *(Feláll, kihúzza magát, ellenséges, monoton hangon)* Köszönöm Istenem, hogy magadhoz vetted az én legkedvesebb gyermekemet, köszönöm, hogy elvetted a gyermekét, ki az én életemnek napsugárja volt, ki az általam emberre parancsolt igaz hitnek bástyájává nőtt volna, ki gyönyörűséges volt, ki a maga fényével bearanyozta a földet, köszönöm, hogy elszóltattad őt, sötétségben hagyva a földet, köszönöm, köszönöm, köszönöm. *(Fáradtan leül egy székre, hosszú szünet után nagyon csendesen)* Mondanám, elszóltattad őt e sáros földgolyóról, nehogy felneveltessen az én igaz vallással szembe ellenkező vallásban... De hát nem oly fából volt ő faragva, hogy az igaz útról fenytő kezek letéríthették volna... Avagy kiválasztottál-e engemet, hogy újraéltsem Krisztus Urunknak, a Te szent fiadnak szenvedéseit...

Vezekelni minden földi bűnért kiválasztottál-e engemet? A Te szent fiad se győzedelmes királyként hagyta el ezt a földet, megengedéd az ő elleneinek, hogy keresztet feszítsék őt, az ártatlant, gonosz latrok között... Mily csekélység lehet az én szenvedésem az ő keresztben átélt szenvedéseivel képest... Bár nem volt-e nagyobb az ő anyjának szenvedése, ki látta őt a keresztben? (*Hosszabb szünet után feláll, nagyon komolyan, szinte fanatikusan*) Ha nagy, szent céljaid vannak az én szenvedéseimmel is, miként Krisztus Urunkéval, akkor állok elébe, mindenható Istenem... Akkor köszönöm, hogy méltónak találtál engemet! Legyen hát, hogy a te nagy erődöt lássa meg a világ az én igen nagy erőtlenségemben... Legyek én a te kegyelmed által hasonlatos Mózes csipkebokrához, amely noha erős tűzben égett, de meg nem emésztetett. (*Rövid szünet után szinte tárgyilagosan*) Így legyen akkor, avagy add vissza az én békés nyugalalmamat, nyugodalmamban örömeiket: erősítsd az én lelkeket, hogy a szomorúságot elűzhessem magamtól.

Leveti fejéről a kendőt, előrejön, újra magabiztosan, tele életkedvvel:

Megadatott nekem, hogy az én búmbánatom örömré forduljon... Lemondott az én Istenem arról, hogy tűzben égesse az én gyenge lelkeket. Méltatlannak találta a mindenható, jóságos Isten, hogy az én lelkeim égésének fényével vakítsa a hitükben elernyedőket... Magam szabad elhatározásából mentem én férjhez Széki Teleki Józsefhez, ki igen jó kereszttyénül magát hozzám alkalmaztató ember, mintha ugyan férji szeretetéhez édesatyai szeretetet is pótolna: az én asszonyi szabad lelkeim újbóli virágba szökkenését oly gyönyörűséggel figyeli, hogy hálával teli az én szívem őiránta... Jámbor munkás ember ő, ha gazdagsága gyarapításán fáradozik, de oroszlánnak szívével bíró, ha hajlékunk békéjét őrizni kell. (*Nagyon határozottan*) Mert kell... Ármánykodnak az én megboldogult első uramnak atyjafiai az én gyermekeim kiszakításáért a mi életünkben! Hát csak ármánykodjanak, győzelemre esélyük semmi se nincsen, nem egy árva, védtelen özvegy már, kivel meg kell küzdeniük... (*Játékosan*) Ami igazán furcsa: örömmel lelem férjem-uram atyafiságában... Annyian vannak: nemhogy nevüket, de még fizimiskájukat sem vagyok képes észben tartani, s anynyi gondom-bajom velük: van nap, amelyiken két levelet is menesztek az ók számmal való segítségésekre... No meg azért is, hogy megszerettessem magamat velük... Küldök nekik ezt-azt, intézem

ügyes-bajos dolgaikat, ha szükségelik, s úgy segítjen engemet az én Istenem, hogy tiszta örömmel teszem... Gyakorta kérem én is az ő segítségüket, hála Istennek, apró-cseprő dolgokban. Mely ügyködésük én dolgomban szolgáljon úgyszintén az ő igaz, tiszta örömeikre. (*Játékos ironiával*) Mely örömről el nem felejtenek tudósítani engemet minden levélben, még ha egy ujjukat se mozgatták az én ügyemben, akkor is... (*Az írásztalhoz megy, rátámaszkodik, túlhangsúlyozva a körülményeskedő szöveget*) Méltóságos gróf Teleki Pál uram kedves házastársának, méltóságos gróf Vai Kata asszonynak, nékem jóakaró asszonynak, nagy megbecsüléssel... Méltóságos Asszony! Ajánlom nagy becsülettel való szolgálatomat asszonynak, Isten egész méltóságos úri házával szerencsésen éltesse, szívemből kívánom. Parancsoljon vélem, amiben csak lehet, nyereségemnek tartom asszonynak szolgálni. Ami az aranyas fátyolt illeti, én jó szívvel béküldék Szebenbe keresztetni. Ha Isten megsegít igyekezetemben, hogy István király napjára Küküllő várába menjek a sokadalomba, ott is utána nézek... A szebeni sokadalomkor Kemény László uram számára Placcintártól vettem; akkor még jócskán maradtott volt. Ugyan még azután Teleki Sándor uram is vett tőle... Igen szépen kérem asszonyomat, mutassa abban jóakaróját, hogy mikor embere mégyen Kolozsvárra, kérdeztesse meg az aranymívéstől, mikor küldhetek a kész munka után... Ezzel Isten oltalmába ajánlom asszonyomat. (*Rövid szünet után kedvetlenül*) Az a nagy baj, hogy a levélírásnak megvannak a maga szabályai... Néha nagyon nehezemre is esik levelet írnom. (*Tréfásan*) Hozatok én majd egy jó írődeákat, ki helyettesítsen engemet e nehéz munkában. Csak annyi a baj, hogy nincs olyan írődeák, ki méltóképpen helyettesíthetne engemet. (*Elneveti magát*) Hisz mindenkinek úgy eltalálom én a szája ízét! Avagy ha nagyon haragszom valakire, a legeslegfájóbb pontját... De most nem haragszom én senkire ez kerek világon! Még azokra sem, kik ki akarnák szakítani az én gyermekeimet az én melegemből, hisz semmi esélyük a győzelemre. Oroszlán áll az én házam kapujában, úgy bizony.

Lassan a szín háttérébe megy, majd nagyon feldúltan rohan vissza:

Ezen levelet az én kezembe adni, édes jó uram, nem kellett volna! Azonnal tűzbe kellett volna vetnie, hogy ezt én el ne olvashassam, vagy egérlükbe kellett volna bedugdosnia, mert arra méltó ez a levél, hogy az egerek széjjelragják!

...Mert azt olvastam én ki ebből a levélből, hogy az én uramat, kit én tiszteltek, becsülök, egyáltalán nem tiszteli a világ, nem mert volna kegyelmednek Antalfi püspök ilyen hangú levelet megfogalmaztatni, ha tiszteletre méltónak tartanák kegyelmedet... Kit ilyen könnyedén sértegetni merészelnék, annak nem lehet nagy a becsületje öelötük! Jovallani merik kegyelmednek, hogy mit kell tennie, hogy az udvarnál nagyobb becsbe kerüljön, hogy mivel szolgálhatná kegyelmed a maga előmenetelét?! Mintha csak kegyelmed is beletartozna a királyi mosolyt reszketve lesők, talpot szívesen nyalók csordájába?! Tessék: tegyen kegyelmed tetszésük szerént, szakítsa ki férji hatalmanál fogva szegény gyermekeket anyjuk öleléséből, vesse oda őket préadúl katolikus tányérnyalók elé, lesz majd belőlük is igaz hitnek és szép becsületnek példaitól elrekesztetten parancsra csaholó, meg parancsra nyelvet lógató udvari ember!... S fusson kegyelmed is megelőzni őket! Rögvest gubernátor lesz kegyelmedből, ha engemet és igaz hitét megtagadja! Vagy tán még fennebb kerül: király öltöztetője is lehet még kegyelmed!... Avagy cselekedjék kegyelmed ahhoz az emberhez méltóan, kit én nemcsak szívemmel szeretek, hanem becsülni is megtanultam, s kemény szavakkal adja értésére annak a minden hájjal megkent, minden becsületből csúfot űző püspöknek, hogy igen félreismerte kegyelmedet, midőn a maga mércéjével mérte, törpék mércéjével az óriást, írja meg neki, hogy kegyelmed nem csaholó kutyája földi hatalmasságoknak, mint ökegyelme, hogy kegyelmed nem parancsokat teljesít, hanem csak azt cselekszi, mi Istennek tetsző, s hogy a mi hajlékunk felett csak Istennek vagyónak a hatalma, s jelentse neki, hogy tudatában van a keserves igazságnak, hogy nem a felesége a kegyelmed előmenetelének rontója és akadályoztatója, hanem hite és vallása! (Rövid szünet után csendesen) Elhiszem én, hogy kegyelmed így cselekedne a maga jóvoltából is... Kiszakadtak az én számból a nehéz szavak, mert feldúlták újra az én áldott békességemet. Pedig fel voltam én készülve ez újabb nehéz harcra. Mert én még azt is tudom, amit kegyelmed nem tud: hogy Antalfi püspök nem a maga szabad akaratából íratta kegyelmednek ezt a levelet: magasabb helyről kapott ő parancsot... Van az én kezemben súlyosabb levél is, csak nem akartam én vele az én jó uramnak békességét megborgatni... Nem nekünk íratott azon levél, de egy jóakaróm úgy intézte, hogy az én kezembe kerüljön, hogy lelket erősítvén felkészülten állhassak

minden rossznak elébe... Kegyelmedhez pedig igazságtalan voltam: tudhatam volna, hogy kegyelmed elibém nem meri hozni azt a szégyenletes levelet, ha nincs felkészülve a mihozzánk méltó válaszra. (Szinte csendes, elbeszélő hangon) Tudja hát meg kegyelmed, hogy azon levél, mely Isten kegyelméből hozám jutott, nem másnak a tollából való, mint ama Károlyi Sándoré, ki most szatmári főispán meg főhadvezér meg miegymás, kitől jót semmit nem várhat a szabadságát meg becsületjét oltalmazó ember, hisz ez ahogy a szép emlékeztető Rákóczi Ferenc bizalmas embe reként letétette a Rákóczi-fegyvereket a császárnak lábai elé, úgy más becs telenségekre és gonoszságokra is minden gátlás nélkül készen... A minket kegyelmében tartó Isten mindazonáltal úgy rendezte, hogy midőn Kolozsvárott Antalfi püspök megvendégelt némely urakat, egy református embernek a szolgáját is hívják, hogy segítjen őket fogni: ...s mikor már az étket felszolgálni akarták volna, a tálak igen melegek lévén, a püspök szolgája papirost adott, hogy azzal fogják a tálakat, s azon legénynek éppen azt adták, melyet írt volt Károlyi Sándor a mi dolgunkban a püspöknek; gyanítván a legény, hogy fontos levelet tart kezében, azt ei nem dobta, otthon az ura kezébe adta, ki becsülettel meg is küldte nekünk... írja azon becsületét vesztett Károlyi Sándor a levélben, hogy nagy csudálkozással csudálkozik mind a gubernátoron, mind a püspökön, hogy mindeddig is a gyermekeket annak az eretnek Bethlen Katának kezéből ki nem tudták venni, neheztel is rájuk erősen, tudván azt, mily erős eretnek familiából való Teleki József is, a gyermekek mostohaapja. Mindezek után pedig emeli szavát ily fenyegetésre: ha a Haller familia, a gubernátor meg a püspök sajnálnának ebben fáradni, ő maga az udvarnál folytatja, de kiment a gyermekeket a mérgezett levegőjű házból... Hát innen táplálkozik annak a sunyi püspöknek a rosszindulatja, ki nem átalotta kegyelmedet megkörnyékezni, törtető szolgát gyanítván kegyelmedben... Nem sejtvén, mily erős vár a mi Isten által szeretett, Istentől megáldott hajlékunk. (Rövid szünet után fiatalasszonyos pirulással) Mely hajléknak immár készen kell állani kegyelmed gyermekének a méltó fogadására is.

Hosszabb szünet után az íróasztal mellé áll; harciasan:

Kegyelmeteknek, igaz hiten levő férfiaknak, azt kell megérteniük, hogy itt a harc most már nem közötttem s a Haller familia között folyik: hisz nem

kegyelmelek előtt mondotta ki maga Haller György uram, hogy ez igen megkeseredett lelkű asszony, kit gyermekeitől el akarnak szakasztani, öszerinte is inkább méltó szánásra, mint tovább való bosszantásra... A harc most már azok között folyik, kik az ország törvényeit megbecsülni s kik lábballal tiporni akarják... Ha engem most legyőzteni hagynak, maguk is legyőzetnek... Fusson, ki nincs a császár hitén, ha a törvényeinket már nincs ki megvédje. Csak egyszer hagyják kegyelmelek a segítségére szoruló ellen kijátszani a törvényeket, erejüket vesztik azok, s nem lesz miben megkapaszkodniuk a maguk nehéz órájában... Ha Teleki Pál uramnak amúgy is Bécsbe viszen az útja, tegye nyilvánossá az udvarnál, hogy énbennem azon okok fel nem találtnak, amelyekért országnak törvényei szerént a gyermekeimet elvehetnék. Esztelen, erkölcstelen, tékozló és vesztegető én nem vagyok, soha rám ezeket nem bizonyíthatják, azért jussok az elvételre nincsen... Ne féljen azt is tudomásukra juttatni, hogy én védtelem egyedül nem állok: mindenki, ki velem egy hiten van, összehúzott szemöldökkel figyeli most, vannak-e még törvényei ennek az országnak... Jelentse nekik, hogy a leányt az én idvezült férjemmel kötött kontraktus szerint is reformátusnak nevelhetem, de nyugtassa meg őket, hogy a fiút, bár ki nem adom, pápista vallásban neveltetem, minthogy arra a kontraktusunk kötelez engemet. A jószágait pedig kiadom, mikor annak az ideje, a gyermekek felnevekedvén, eljő.

Hosszú szünet, majd valamivel nyugodtabban:

Kegyelmed, jó uram, jelenjen csak meg nyugodtan a gubernátor hívására, s felelje néki, ha követelőzik, tisztán, becsületesen: excellenciád énnékem egy cseppet sem parancsol, ha véték, vagyon a hazának törvénye a vétkező megbüntetésére... Meglátja, megcsendesedik a gubernátor kegyelmed határozottsága láttán... Ha pedig ő is felémegetné a kegyelmed előmenetelének akadályoztatottságát, felelheti: ha vallásom mindig is nem jelentett volna akadályt, érdemeim alapján előbb ültém volna a zöld asztalhoz, mint excellenciád!

Rövid szünet után nagyon élesen:

A gubernium ítéletét végre rajtam nem hajtják! Mitől lenne érvényes az az ítélet?! Kik voksoltak mellette?! A református és lutheránus tanácsurak közül bizony egy se, hanem kimondták: ez mind Isten s mind haza törvényei ellen vagyon... Három napon

át szorították őket, de voksát egyetlenegy közülük le nem adta... Szegény Wesselényi István uram, ki igen jólelkű ember, megeléglvén a gubernátor meg a püspök gonoszkodásait, harmadnapon már fel sem ment a guberniumba, még fel sem öltözött: küldöttek egynéhányszor utána, de csak nem ment, végre azt kívánták, hogy küldje el voksát maga helyett, mire azt felelte: én nem küldöm, mert régen kimondottam az én voksomat a haza törvényei szerént, már ha az nem tetszik, lássák, erőszakkal mit cselekesznek, abba én belé nem elegytem magamat... A püspök meg a gubernátor egyedül maradtak a maguk katolikusaival, de azok közül is Haller György uram, kire pedig nagyon is számfított ellenem az egész Haller familia, újból kifejezésre juttatta az ő igaz becsületességét, szemükbe mondván: én igaz katolikus voltam mindenkor, s az vagyok most is, de azt mondom: adta volna Isten, hogy soha ezt a napot meg ne értem volna, mert látom, véghezviszik kegyelmelek a maguk akaratját, de bizony mind a haza törvényét megsértik, mind pedig a maguk lelkiismeretét erősen megsértik... Semmibe vették ezen igaz szavakat is, s önhatalmúlag, anélkül, hogy a többség rája szavazott volna, kormányzókat határozatot íratnak... S odáig szemtelenedtek, hogy leküldték törvénytelen ítéleteiket énhozzám szerencsétlen Kun Zsigmond titkár urammal, mintha ugyan biza én ma született bárány lennék, ki nem lát be az ő sötét üzelmeikbe. (*Hirtelen megfordul*) Hallja hát Kun uram, az én válaszomat: Látom már, hogy az én gyermekeimet az Isten, a természet és a haza törvényei ellenére elszakítják az ő szülőanyjuktól, azért én csak annyit kívánok, hogy az igazán ítélő Isten, amely igaz ítéletet hoztak ok énellem, minden dolgaikban őexcellenciájokat és önagyságokat olyan igazán segítse meg, s úgy tartsa fenn az ő emlékezetüket utódaikban. (*Rövid szünet*) S kegyelmedet is büntesse meg az én Istenem, ha ezen átkomat tisztességgel nem mondja őexcellenciájok szemébe. (*Ordítva*) Amely jó lélekkel gyermekeimet tőlem elveszik, azon jó lélekkel a fejemet is elültethetik, csak cselekedjék is meg minél hamarább, vagyon még egy igazán ítélő Isten, ki személy szerint is megítéli cselekedetekért az én lelkem megtaposóit!

Rövid szünet után úgy, mintha támadókat seprűzne ki a házából:

Még hogy az nyomorult Bálintit György személyesen vállalkozna fegyveresekkel reátörni az én házamra?! Nemrég jött le Bécsből a szerencsét-

len, s talán nem is olvasta el még, ez-iránt az országnak micsoda törvénye vagyon. Csak jönne minél gyorsabban, egyebet nem ér el, csak hogy a bécsi majoranna bűz, amely most az orra alatt vagyon, elkopjék onnét. Ha az orra egyáltalán fennmarad az ő rüt arcán. *(Hirtelen)* Kedves jó férjem uram! Ahogy én ismértem ezen Bálint-féle szájaló hősokeket, senki közülük a mi házunkra törni nem mer, hanem a német kommandérozó generálistól kérnek ők katonákat... Menjen is be kegyelmed sietve Szebenbe a generálishoz, és emlékeztesse reája, mivel járhatna az ő személyére nézve, ha törvénysértésre katonákat adna ki a guberniumnak. Emlegesse csak fel előtte, hogy mily nagy békétlenkedést kellett az udvarnak lecsillapítania, miután az ő elődje katonákat adott ki Jósika István uram ügyében Matskási Boldizsárné asszonyom ellen, és felette törvénytelenül s igen becstelenül bántak az asszonnyal... Nehogy az én megháborításom az ő előmenetelébe kerüljön a generálisnak, figyelmeztesse bátor szóval kegyelmed!

Hosszabb szünet után leereszkedik a földre, homlokát a földre szorítva csendes átkozódó hangon:

Jött mégis minden igazságnak, minden szent törvénynek ellenére nehéz parancsolat a földi királytól, hogy akárhol bűjtassa az ő szülőanyjuk az én gyermekeimet, anyai öleléséből kitépni azokat akármennyi katona kiküldessen... Mert tetszett Istennek elfordítani az ő tekintetét az igaz életet élőkől, engedte meg porba alázott fejünkre reálépni az földi fejedelemsnek, ki immár oly hatalmas, kegyetlen úr ezen országon, a törvényt is megbontathatja... Isten helyett is úr... *(Hirtelen felemelkedik; szinte üvöltve)* Mi mást jelenthet ez, mint azt, hogy az ember visszanyerte Istenből az ő teljes szabadságát! Nincs többé felette Istennek törvénye, mert Isten annak védelméről lemondott, nincs többé felette országnak törvénye, mert azt a földi király, ki por és hamuból vagyon, mint mi mindannyian, lábával felrúghatta! Csak a magára hagyott embernek a maga külön törvényei vagynak immár! Minden ember élhet a maga visszakapott szabadságával, ahogyan csak tud! Nincs többé bűn, mit bárkinek joga ne lenne elkövetni!... Ha Isten semmit meg nem lát már, semmibe bele nem szól! Választhatja mindenki, farkas legyen farkasok között, avagy bárány farkasok között!

Hosszú szünet, majd fáradtan leül; nagyon csendesen:

Jóra fordulhat-e sorsunk mindezek után?... Szabadságával tudhat-e élni,

kinek fején nehéz bakancsok tipor-nak?... Ki farkas nem akar lenni farkasok között, de a báránynak szerepét is vállalni nem akarja, mit tehet az?... Ha ereje van hozzá, magát körülzáncolhatja... Hozzákezdhet várát megépíteni, ...maga lelkeknek törvényeivel kötve meg az egymásra rakott köveket... Mi más választásom lehet? Mellettem maradtott szeretteim védelmére megpróbálok csillagok magasságáig megépíteni a magam várát, ellenséges szándék többé lértát ne találhasson felérni annak falát... A falakon belül élni fog az én akaratom, élni fog az én törvényem...

Sötét.

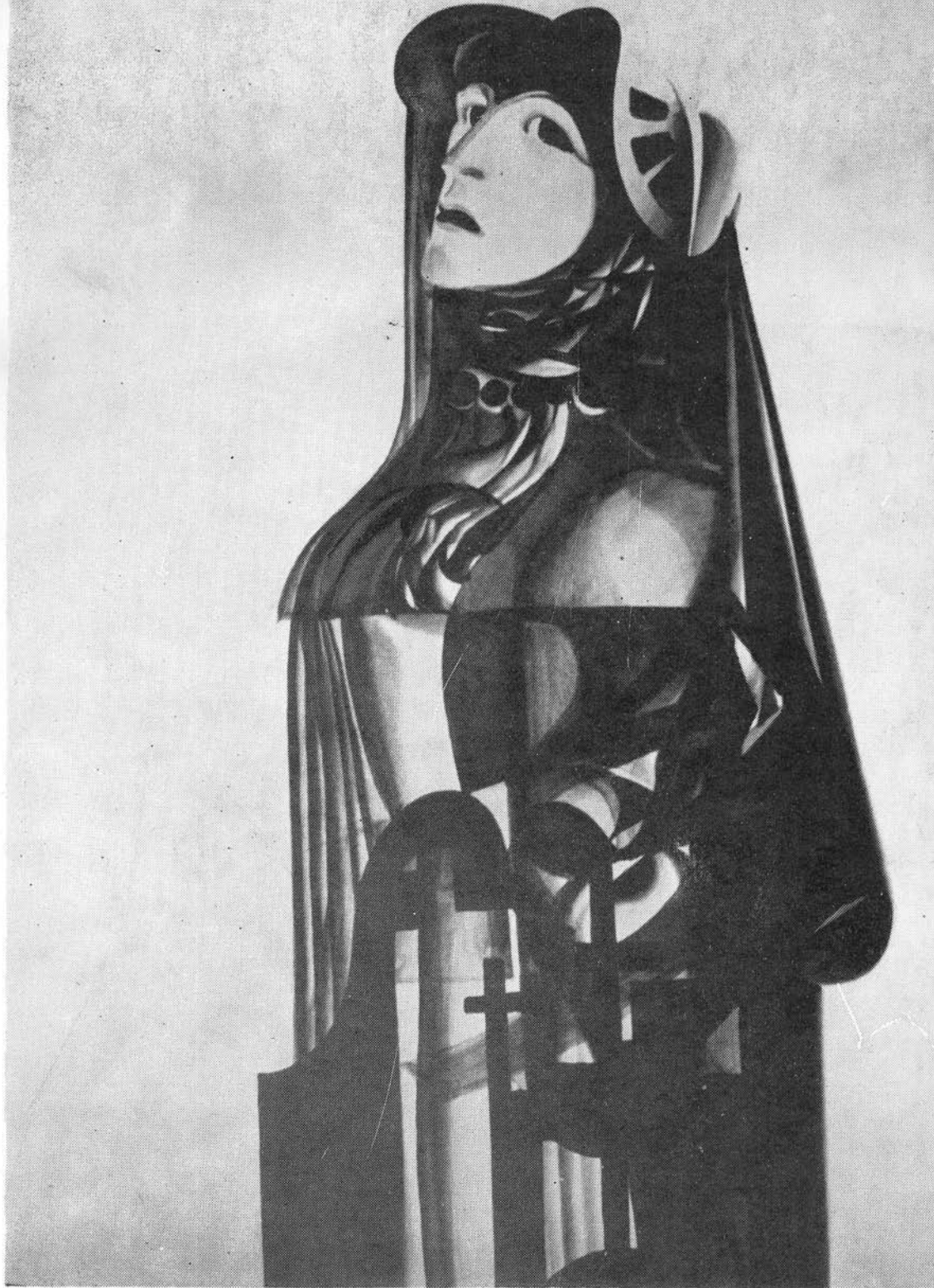
II. RÉSZ

Bethlen Kata a szín előterében ül a földön, feketében, lehajtott fejjel. Még csak harminckét éves, de nagyon megtörtnek, megfáradtnak látszik; hangjában egyelőre nyoma sincs lázadó akaratnak, átok erejének:

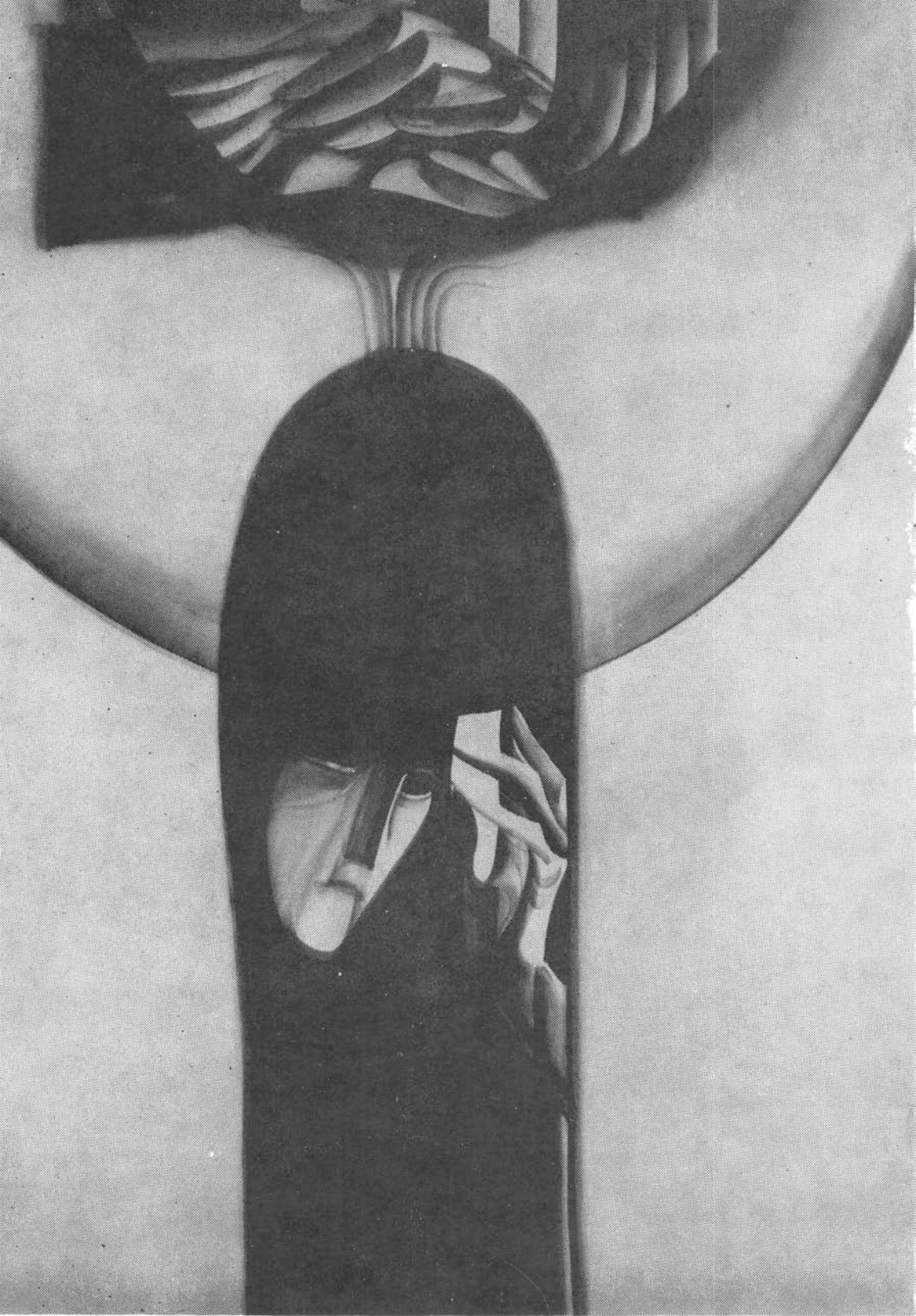
Pál fiam és Borbára lányom élnék valahol, bizonyára élnék, hírért nem vettem haláluknak, élnék anyjuktól távol, anyjukkal szembeni gyűlöletben... De az én Zsigmond fiam, negyedik szülöttem... szívemnek gyönyörűsége, szívemnek vidámsága..., kiben én a régen elhunyt elsőszülöttemet véltém felismerni, elvételék éntőlem kisasszony havának tizenegyedik napján, tizenhárom napokig tartó vérhasi nyavalya által... De az én Gáborom, ötödik szülöttem elvételék éntőlem Szent Mihály havának tizenhetedik napján kilenc és tíz óra között, ...az én Klárám, hatodik szülöttem elvételék éntőlem ugyanazon napon délután három és négy óra között... Gyermekeim hímilő bocsáttatott reájuk... De esztendő se telvén, az én jó uram, én támaszom elvételék mellőlem Szent András havának első napján... Maradtam, mint megszedett szőlőben kunyhó... Nincs már kard, mely át ne járta volna az én testemet... Nincsen már erdeinkben fa, amennyiből nagyobb keresztet lehetne ácsolni az én keresztlemnél... A mindenható Isten nem könyörül: az elárultat nem viszi ki e földi életből... Milyen bűnért nem lenne elegendő vezeklés egyetlen percje az én életemnek?... Mindenható Isten, igazold magad énelöttem...

Hosszú ideig mozdulatlanul ül, majd erőt vesz magán, feláll, az íróasztalhoz megy; nagyon határozottan:

Tudomásul vettem, hogy méltóságos uraimék a kormányzékától gyűlésbe



DEÁK FERENC ILLUSZTRÁCIÓI



rendeltetett úri rendek szállásul az egész nemes vármegyében legalkalmasabbnak ítélték Remetét, én viszont, vékony értelmem szerint, úgy vélem, hogy más községet kell keresniök, hol alkalmasabb házak vagynak, hol vásárt is szoktak tartani, hol tehát nagy sokaság befogadására felkészültebbek... Én ugyan a házamba való beszállásoltatást nem bánnám, hanem sajnálom az ott lakó embereket, mivel tudom, hogy azoknak igen felette való megterhelte-
tések lesz. *(Ingerülten)* Bárki emberfiától meg fognak ítéltetni az urak azért is, hogy szegény idvezült uram holta után mindjárt ilyenekkel terhelik a jószágát. Mindazonáltal, ha az urak az én ellenkezésem ellenére is kitarannak szándékuk mellett, akkor én a feltételeimet fogom igen komolyan venni; először: még mielőtt arra a szegény falura rátelepednének, hozassanak szigorú rendelkezést, hogy amennyiben megterhelte-
tések leszen a jobbágyaimnak, minden szolgáltatásuk az ő adójukba beszámítassák; másodsor: bár kevésből sokat el nem vehetnek, azt a keveset is csak jó és illendő áron és készpénzért kaphatják meg. Figyelmeztetem az urakat, hogy bármit az én akaratom ellenére visznek végbe, kellemetlenségük leszen, mert én sem magamat, sem jobbágyimat megrövidíteni nem hagyom.

Leül, hosszú szünet után csendesen:

Élek, míg élnék, míg apadó erőm végképp el nem fogy, a magam immár pusztá portáján magam törvényei szerint, melyek között bizony nincsenek jelen Istennek megcsúfolt törvényei, békességre és feltétlen szeretetre intő törvényei... Mire tellik még az én erőmből? ...Pazarlódik minden erőm fájdalom magatehetetlenségében. *(Hallkan, ellenségesen)* Mit ér minden: a Te törvényeid, az én törvényeim... Az engem édes szeretetükkel felvidítókát s az én védelmezőmet vissza nem adhatod énnékem immár... Elnék én szeretetük napfényében, s az engem soha meg nem szomorító uram védelmében... ki sem mozdulván házamból, világ bajját be sem engedvén házamba, el nem sorvadoznék... Igazold magad énelőttem, mindenható Isten, hogy én is igazolhassam magam Teelőtted. *(Rövid szünet után erősebben)* Bűnösnek akarom érezni magamat, hogy büntetésedbe belenyugodhassak. Nem érted?!... Kiáltsd fülembe, hogy azért szólítottad el mellőlem az én szeretteimet, mert megérdemlettem! *(Szinte lázasan kiabálva)* Megérdemlettem, mert egy szerencsétlen órában azt láthatták a Te mindent látó szemeid, hogy én belenyugodtam a bécsi császár, istentelen csá-

szár minden törvényt meggyalázó ítéletébe, főmet meghajtva túrtem, hogy el-
leneim, elleneid piszkos kezeikkel kivessék az én szülőteimet az én házamból... Lovaimat kellett volna befogatom, császár palotájáig szélsébesen eljutnom, hálószobájába belopóznom, szívét kiszakítanom, s engesztelő áldozatul neked felnyújtanom... Megérdemlettem, hogy megmaradt szeretteimet elvetted, mert én főmet meghajtva eloldalogtam, mikor a tüzes kardot nekiszégezték a mellemnek. Harcoltam, míg könnyű volt harcolnom, játék volt az én harcom, nem harc... Ki megnyugodott legyőzetésében, nincs olyan büntetés, melyet az meg ne érdemelne! Megbüntettél engemet, mert gyenge volt az én lelkem. Erősebbnek hittem magam az erőseknél, de gyengénél gyengébb volt az én lelkem... Emberi ész fel nem mérheti, mekkora az én bűnöm: legyőzötten legyőzhetetlennek kiáltottam ki magamat, hinni mertem, hogy a magam törvényei megtaposottan is érnek még valamit, hinni mertem, hogy magam lelkével kötve meg a köveket oly erős várat építhetek, megmaradt szeretteim védelmére oly erős várat!... Maga törvényei, maga szabad lelke a legyőzöttnek?... Ha nem bocsátod rájuk a betegséget, császár a maga kezével bármikor utánuk nyúlhatott volna, s tarhelte volna őket is tányérnyalónak, parancsra csaholónak!

Fáradtan elhallgat, mozdulatlanul ül, majd lassan sötét... A felerősödő fényben már a szín közepén áll; rövid szünet után vészjósló nyugodtsággal:

Györgyfalván Haller Gáborné Károlyi Klára erőszakosan elvette a reformátusoktól az ő templomukat. Hasonlóképpen elvettette Haller György a fenési templomot, s a pápistáknak átaladta. *(Kárörvendő nevetéssel)* A szentlászliót is szándékában volt elragadni a reformátusoktól, de azok ellent mertek állani, jöllehet a Haller György jobbágyai voltak... Tömlőre is hanyatta a vipe-
rafajzat azokat, kik el nem menekültek... S kik elmenekültek, mikké válhatnak azok? Erdőkben lakozó szabad fosztogatólégyenyekké. De inkább ilyenekké legyenek, mintsem fejet hajtssanak... A szökött jobbágyoknak is igazsága legyen, ha hitében gyalázzák meg! *(Nagyon kategorikusan)* Isten mindezt nagy nyugalommal elnézte. De vajon azt jelenti-e ez, hogy Isten visszavonta volna az ő törvényeit, avagy pedig azt, hogy most már időök végezetéig földi dolgokba bele nem szól, elnézvén azt is, hogy gonosz lábak tiporjanak az ő törvényein?! Egyiket sem jelenti! Annyt jelent csak,

hogy Isten ránk bízta a törvényei védelmét! (*Hosszú szünet után kiabálva*) És mégsem így van! Ha ránk bízta volna az ő törvényei védelmét, erőt is adott volna hozzája!... Keresztet raksz a vállunkra, s elvárnád, hogy a világ minden gondját-baját is magunkra vegyük ráadásnak?!

Fáradtan leül, hosszabb szünet után csendesebben:

Számíthatnál-e például énreám, kitől elvetted szeretteit? Miből táplálkozzék az én erőm? A farkas is akkor bátor, ha körülötte gyámoltalankodnak a kölykei. (*Csendes-ellenégesen*) Ha nem tesszik neked, hogy így beszélek, erősítsd meg az én abbéli hitemet, hogy vannak még nagy, szép szándékaid az emberrel... Küldj le hozzám érthető jelet a Te nagy akarásaidról, s akkor számíthatás énreám, jobban, mint bármikor, hisz veszténivalóm nincsen már énnekem. (*Hosszabb szünet után ugyanúgy*) De míg hitemet nagy akarásaidban nem erősítetted meg, nézd el nekem, ha nem rendelem magam alá én sem a Te védtelen törvényeidnek...

Feláll, az íróasztalhoz megy, leül, írni kezd; rövid szünet után éles hangon:

Törődöm én csak a magam semmi ügyeivel, ha csak ennyire rendeltetett az én létem. (*Hosszabb szünet, majd feláll: lábával dobantva, kemény hangon*) Jancsó Gyurka lovászsom után kemény elfogató parancs azonnal induljon!... Lovamat elkötvén, több jobbágyimat meglopván, kimenekült az én védelmemből!... Bizalommal visszaélvén, ki tudja miféle szerencsecsillag fényétől elvakítatva, a nehéznek érzett szabadságból könnyű szolgaságba menekül a szerencsétlen!... Kinek a szolgája leszen, kinek kezét fogja nyalni a betevő falatért?... Azon sértődött volt meg, hogy szabó mester mellé adatni nem akartam?! Adattam volna én, ha lett volna hajlamossága rá, papnak is kitaníttattam volna én, ha eszbéli tehetsége arra megett volna! (*Gyűlölettel*) Az ilyenből nem lesz portyázó szabadlegény, ki lelke szabadságának védelmében erdők mélyébe beveti magát, az ilyent az erdők szabad törvényei ki is vetnék, az ilyen csak azon ebállathoz hasonlítható, ki a símogató kézbe beleharap, de megnyalja az ütlegetelő kezét...

Hosszú szünet, majd egyre nagyobb tüzzel:

A Teleki família pedig vegye tudomásul, hogy éntőlem egyetlen garast ki

nem csikar! Az én idvezült uram nem azért hagyta rám minden vagyonát, hogy én azt az ő atyjafiai törvénytelen követelésére szétzüllesszem... Egyvalamire költekezhetek, amint azt a halálos ágyán nékem meghagyta: Ha lesz valaki, ki holtom után kíván engemet megmocskolni és tégedet megkárosítani, az ellen felhasználhatod... Hát hogy adhatnék én ki bármit is a Teleki famíliának, mikor ők nemhogy védelmezni nékem engem, de mindent elkövetnek megszomoríttasomért s az én uram emlékének befeketitéséért?! Teleki Ádám uram ronda szájú embereket bérel fel az én jóhíremnek megbecsteleltetésében munkálkodni! Ha a lábam térdig kopik is, bíróság előtt fog áskálódásáért megfelelni fertelmes lelkű bérenceivel együtt! Teleki Sándor uram nem tudta túrtörtetni magát az ily epés hangú fenyegetőzéstől: Amely napon bátyánk urunk halálának esztendeje bételek, azon napon és órán ángyunkaszszonyt a jószágnak negyed részével megkénáltatjuk, ha felveszi, jó, de ha fel nem veszi, a jószágból kivettjük... Soha nem küldhetnék az én lelkemet nagyobb purgatóriumba, mint ha ez urakkal osztozkodnom kellene... Kezdenek már őruraságaik beadványokat küldeni Bécsbe, hogy én igen álnok, ravasz, gonosz asszony voltam, s az én uramat, minthogy idősebb ember volt, mindenre reá tudtam venni. Holott ország-világ előtt tudva van, hogy az én uram olyan lágyára esett ember nem volt, hogy bárki emberfia rendetlen dologra reávehette volna... Pedig jól tudják ők is, uram életében velem mézes-mázos, ma már ellenem gonosz szájú Telekiek, hogy az én uram úgy kívánt testamentomot is tenni, hogy lelkét semmiben meg ne sértsé, és az haza törvényével ne ellenkezzék! (*Hirtelen hisztérikusan*) Miért küldik mégis beadványaikat bécsi császárhoz?! Mert onnan már érkezett ítélet énellemem, mikor gyermekeimet kellett az anyjuktól elszakítani?! Abban reménykednek, hogy most is ellenem jó ítélet?! Attól nem félnek, hogy én is elkezdek beadványokat küldözgetni?! Ők is reformátusok, én is református vagyok, nem biztos, hogy most is részrehajló lesz az az Isten helyét földön bitorló császár, nem biztos, hogy órettük is megtapossa a felségesnél felségesebb úr az országnak törvényeit! Miben bíznak oly nagyon, miben reménykednek? Annyit akarnak talán, hogy odafenn a császár és tányérnyalói markukba röhöghesse nek, látván, hogyan marakodnak az egyazon hiten levők?! Akármiben reménykednek, ennyit érnek el!

Hosszú szünet után fel-alá sétálva a színen:

Kegyelmednek én nem kések meghálálni, hogy fáradozott az én ügyemben... Teleki Adám uramnak meg fog fagyni szájában a levegő, ha megtudja, hogy kezünkbe kerültek az emberei, kiknek ő nehéz pénzeket ígért, hogy készségek legyenek hamisan esküdni énellenem... Kegyelmedtől még annyit kérek, gyűjtsön egybe jóra való és becsületes embereket, kik jelen lehessenek, mikor én a Teleki Adám embereit megvallatom... Minél többen legyenek, tanúsíthatják, mit hallottak, s hogy nem kínzással s nem fenyegetéssel veszem én rá őket az igazság kimondására...

Rövid szünet után az íróasztalhoz megy, leveleket nézeget; rekedten felnevet:

Akasztófárávaló, huncut ember ez a Teleki Adám, mindent, mi tőle tellik, elkövet énellenem, de még arra is van mersze, hogy levelekben az én atyafiságos jóindulatomat mindenféle kérelmekkel megkörnyékezzze... Mintha én nem látnék át ökelmén... Nem az apró-cseprő szolgáltatásokra van neki szüksége, hanem az én felháborodott, haragos válaszimra, hogy ágálhasson a rosszindulatom kitergetésével... Levelet írni én is tudok. Én ugyan egyetlen kérését sem teljesítem, de olyan levelet sem kap, amilyent várva vár, kegyesebb hangú leveleket ő még nem kapott. *(Játékosan)* Méltóságos gróf széki Teleki Adám uramnak, nekem becsülettel való jó uramnak, igaz jóakarómnak... Ajánlom az úrnak nagy becsülettel való szolgálataimat. Ami pedig a kőművesek dolgát illeti, úgy gondolom, igen helytelen lenne őket télvíz idején dolgoztatni, nem is gondolhatta komolyan méltóságos uram, hogy dolgoztatni akarja őket, tehát én őket el nem küldöm. *(Rövid szünet után egyre nagyobb játékos kedvvel)* Az úrnak szeptember 20-án kelt levelét szintén csak most, de annál nagyobb megbecsüléssel olvastam... Hol járt eddig a levél, nem tudom, kallódhatott valahol, énnekem Szebenből küldötté kezembe egy igen kedves jóakaróm, valahol reá találhatott véletlenül... Cserépvető iránt énnékem soha nem írt méltóságos uram, már rég elküldöttem volna méltóságodhoz, ha tudomásomra jut, hogy nagy szüksége van reája. Most is elküldeném, jó szívvel lemondanék róla, de énnékem is most vagyon igen nagy szükségem reája, mivel egyszersmind téglavető is. Az én gyönyörűséges virágos kertemben pedig úgy megindultak a kőfalak, hogy ha meg nem újít-

tatom, éppen mind leomlanak, s meg is parancsoltam a tisztartóknak, még mielőtt a kegyelmed kallódó levele megérkezett volna, hogy az ünnep után mindjárt fogasson hozzá a téglá és cserép vettetéséhez... Fejér és sárga hiacint gyökerét is kér a méltóságos úr. Énnékem sárga hiacintom nem is volt soha. A fejrének is éppen nem most az ideje, hogy kivegyék a gyökerét, tudhatná a méltóságos úr, hogy azt augusztusban szokták kivenni. Azért annak idején azt is jó szívvel küldök, mint ahogy bármiben igaz szívvel óhajtok méltóságodnak segítségére lenni... De visszatérve a kőművesek dolgára. Úgy számítom, hogy őket nyáron se küldhetem méltóságodhoz, mert most télvíz ideje vagyon, de nyáron meg aratás lesz, a méltóságos úr maga megítélheti, hogy ha őket nyáron elküldeném, szegényeknek gabonájok mind a mezőn maradna, s mit ennének akkor szerencsétlenek a következő télvíz idején... Ezzel Isten oltalmába ajánlom a méltóságos urat, s maradok továbbra is hű barátja és jóakarója...

Vidáman nevet, majd kimegy a színről, rövid szünet után botra támaszkodva jön be; fáradtabb, idősebbnek látszik; hosszas betegeskedés nyomait is viseli; hosszú szünet után a lábadózók világracsodálkozásával:

Kevesen reménylették életemnek megmaradását. Magam se. Két latin szót mondott ki előttem doktor Borosnyai Márton uram, s én kiolvashattam az ítéletet a szeméből... Ennél keservesebb nyavalyát az emberi elme ki sem gondolhat. *(Szinte vidáman)* Szemem világa elveszett, szót már nem lettem volna képes kieröltetni magamból, Isten kegyelméből ugyan eszemen voltam, s meg is járta az én eszemet, hogy mindjárt szoros számadásra állítottam elő Isten által. Egész elfolyt életem, mintha aznap lett volna, úgy eszembe jutott. *(Felnevet)* Teleki Adám uram majd kibújt a bőreből örömben, minden éjszakára szolgáját küldötte titokban a faluba, hogy mihelyt meghalok, vigye meg szaporán az örvendetes hírt Szebenbe... Addig forgolódtott a gubernátor körül is, míg el nem érte, hogy egy káplárt harmadmagával be is szállásoljanak az én házámba, nehogy sok kincseimből a Teleki família tudta nélkül elvigenek az én atyámfiai... Mintha bizony Trajánusz minden kincsét a vánkosom alatt őriztem volna. *(Játékosan-mérgesen)* Holott a Teleki familiának énnálam soha semmije sem volt... A levelesládáik, még az én idvezült uram életében... Hogy reszkettek azért is, mintha ezer aranyt ért volna minden

Teleki-levél... Szegény Teleki Ádám uramnak szerettem volna látni az orcáját, midőn a nagy örömhírt közölték velem... Távozhattak a katonák is dolguk végezetlen a házamból... (*Vidáman*) Igazán furcsa, hogy az embernek már csak azért is kedve kerekedik életét megbecsülni, nehogy igen korán örömet okozzon az ő ellenségeinek... Szégyellem kimondani: soha életemben ilyen nyugodt nem voltam... A virágot én mindig szerettem, de fák szépségének, hegyek szépségének, vad füvek szépségének mintha ma örültem volna először. (*Felnevet*) Meghaltam talán, s az én Istenem nyomban feltámasztott, más, szelídebb lelket beépítve az én porhüvelyembe. Ma még Teleki Ádám uramra se tudok szívből haragudni... Hát köszönöm Istenem, hogy az én engesztelhetetlen, komor lelkemet szelíd lélekkel felcserélted. Hogy mit kezd az én szelíd lelkem az én ellenségeimmel, majd meglátjuk. Kalácsot nem tesztek eljűk, de lám már meg tudom mosolyogni gyűlölködésüket. (*Rövid szünet után szinte elérzékenyülten*) Örömet nekem legtöbbet Teleki László öcsém-uram szerzett. Őneki pontosan annyi oka lenne az ellenem gyűlölködésre, mint Teleki Ádámnak, de soha ő engem egy rossz szóval meg nem bántott, meleg hangú levelekkel vigasztalt az én gyászomban, s őszinte szívvel aggódott énérettem betegségem alatt... Nem csodálatos, hogy mily különbözőek lehetnek ugyanazon fának hajtásai? (*Rövid szünet, majd örömteli felkiáltással*) Kihúztad én Istenem a tüskéket az én lelkemből! Felém fordítottad im végre a te orcádat: mivel magyarázhatnám különben, hogy jártányi erőm alig van, mégis erősnél erősebbnek érzem most magamat... Tartóítsd az én nyugodalmamat, engedd, hogy ne úgy emlékezzem majdan vissza ébredésem e nyugodt, szelíd, bocsánatos napjára, mintha csupán szépséges álom lett volna... Ládd, nem engesztelhetetlen az én lelkem, nem gögből vagyok az én szívem...

Elindul, néhány lépés után megáll, hirtelen megfordul, rövid szünet után játékos fenyegetőzéssel:

Figyelmeztetlek azért Tégedet, én Istenem, hogy akármilyen nyugodalmas mostan az én lelkem, eszemet mégis megjárja, hogy ha netán a holnapi napon tüskével ijesztgetnek felém a mi közös ellenségeink, lelkemből újra kard pattan ki. (*Továbbra is játékosan*) Nem merészkedtem én követelőző szót kiejteni, csak figyelmeztetlek én Tégedet... Hatalmadat im kimutattad az én csodálatos meggyógyíttatásom és

megbékéltetésem által, tanúsíthatom is minden élő előtt, hogy az elképzelhetőnél nagyobb a Te hatalmad... A Te nagyságodat felmérni se tudván, mégis úgy tűnik nekem, túl kevés számodra a Te véghetetlen hatalmadat csak én bennem megmutatni, romlandó cserépbén, a halál kapujából életbe térítettben: mutasd ki hát véghetetlen hatalmadat az én hatalmas ellenségeim ellen... Hogy ne legyen többé ki megzavarhatja háladatosságunkat Teirántad, kezdednek legyintésével tereld ki ez földi életből a kardos meg koronás törvény-sértőket, a te helyedre pályázva emberek feje fölé törtető hatalmaskodókat...

Lassan hátrébb húzódik, botját leteszi, majd rövid szünet után határozott, elszánt arccal siet vissza; nagy tüzzel, csúfondárosan, fiatalos keménységgel:

Miféle férfiembernek kegyelmetek?! Mintha meggritkultan látnám kegyelme-teket! Szemüket lesütik, nyakukat behúzzák, mintha itt lenne a világvége?! Hol vannak hittestvéreik kegyelme-teket?! Miért nem ünek kegyelme-teket között az ő jókedvre derítő hangoskodásukkal Bethlen Sámuel, Lázár János, Rhédey Ferenc, Rhédey László, Tholdalagi Mihály, Thorotzkay Zsigmond, református püspök Szigeti Gyula István, enyedi professzor Borosnyai Zsigmond?! Rabságba hurcoltattak, s kegyelme-tektől egyébké nem tellik, mint hogy fejüket jó mélyre válluk közé behúzzák?! Okát se merik tudakolni a rabság alá vettetésüknek?!... A könnyhullatást hagyják az asszonyokra, ahhoz ők jobban értenek! Melyikük merte itt elsírni, látjuk-e többször egymást, avagy mi is rabságba hurcoltatunk?! Kardjuk nincs, emberek nincsenek kegyelme-teket?! Be a várakba vagy fel a hegyek-be, míg össze nem szedik az erejüket, ahelyett hogy ágyaikban rzeszkette a lepedőket átviszíténék! Asszony tanácsára szorultak kegyelme-teket?! Mikor ilyen férfiembereket látok, igazat adok az én Istenemnek, hogy az ember földi harcaiba bele nem kíván szólni... Én az ő helyében kegyelme-teket látásától elszomorodván tán még pestist is bocsátanék a földre a nagy bajra ráadásnak! Anyámasszony katonái! A kegyelme-teket elődei vitte volt harcba a győzedelmes Bethlen Gábor?! Megfordul ő mostan sírjában, az ő csontjai zörögnek odakinn, nem a szélbántotta száraz ág! Könyörögnék legalább maguknak is a rabláncot kegyelme-teket, akkor nem lenne már miért remegniük itt asszony szemé láttára!... Igaz hitű férfiak! Csak elnézem itt kegyelme-teket, s kedvem kerekedik felvenni a pápista vallást...

Hosszú szünet után a sztn előterében leül; nagyon csendesen, fáradtan, megtörtén:

El is bocsáttatának a meghurcoltatottak, hosszú rabság után... Nem kiszabadítottának, csak eleresztetének... Miként a letaposott fűre a megtörtetett, jámbor csikó szabadjára bocsájtatik... Én, gyenge asszony is egyes-egyedül falaknak nem rohantam éretek... Bocsássa meg a mindenható Isten a mi vétkeinket, a mi gyengeségünket, a mi gyávaságunkat... Igazolást nyertél én-előttem, fenséges Isten: jobb, hogy elfordítottad a te orcadat, jobb, hogy behunytd a te szemedet... Megérdemlettük... *(Nagyon sötéten)* Én magam elvonulok az könyveim közé, azokban vagyok még példa, mi vértünk felforrósíthatja, ...ha ez mi életünkéből ki is szorult. *(Feláll, megindul az íróasztal felé; hirtelen megfordul, két kezét magasba emeli, mintha eskü vagy átok kimondására készülne)* Gyűlölködő szósenki embertársam ellen többé az én szájamat el nem hagyja: ha gyűlölködő, átkos szavam, midőn az én szeretteim császár rabláncán sínylődtek, császár füléig el nem ért, császár fülének dobhártyáját széjjel nem szaggatta, akkor minek az alapján, minek a nevében, mily jogon támadhatna ki gyengébb emberfiát...

Lassan az íróasztalhoz megy, rátámaszkodik; hosszabb szünet után nyugodtabban; valahogy úgy, mint aki összeomlott házának megszemlélése után az új ház első kövét helyezi le:

Kegyelmedtől én még azt kérem, hogy nagyobb városokat útba ejtvén ne sajnálja a fáradságot a könyvkereskedőkhöz is benézni... Jegyezze kegyelmed, mely könyveket szeretném én kegyelmed által megvételni, ha egyik könyvkereskedőnél sem talál rá egyikére-másikára, jegyeztesse fel, s az árust biztassa, hogy én azok után mindenképpen küldetek... Tehát: Szőnyi Istvántól Mártírok koronája, Pápai Páriz Ferencről a Pax corporis, továbbá a Kösziklára épült ház című könyv, Tótfalusi Kis Miklósnak Mentsége, Czeglédi Istvántól Csatázó lélekek lelki diadalma meg Az ország romlása okairól, Telki Bányai Istvánnak Angliai puritanizmus című könyve, Balassa Bálintnak Verses könyvecskéje, Pósházi Jánostól Igazság istápjja, Nyéki Vörös Mátyásnak Csengettyű e világi haszontalanságok ellen című könyve, Miskolczi Ferencről a Chirurgicali útítárs című orvosi könyv... Ha kegyelmed tudós embe-
rektől más, újabb, megvételre érdemes könyvekről hall, azokat se késlekedjék

megvenni... Orvosságos könyveknek is nézzen jól utánuk. Fáradozásait én majd nem kések meghálálni.

Hosszabb szünet után nagyobb lendülettel:

Méltóságos gróf székeli Teleki László uramnak, nékem kedves édes öcsém uramnak atyafiságos szeretettel... Ha kegyelmedet meg nem terhelném véle, nézessen utána az én számomra egy Kegelius nevű író Tizenkét elmélkedés című könyvének, úgyszintén az Igazságnak áldozatya című könyvnek, mely nyomattatott volt az 1737. esztendőben s dedikáltatott volt néhai boldog emlékezetű Ráday Pálné asszonyomnak... Igen megörvendeztetne engem öcsém uram, ha megszerezné számomra a Nemes ember, nemes asszony című könyvet, sokat hallottam felőle, felette igen szeretném elolvasni. Faludi Ferenc ültette magyarba angolból, úgy hallottam... Egyéb szép könyveket ha lehetne kegyelmedet felé kapni, gondoljon reám kegyelmed, mind az árát hamarosan megküldeni, mind pedig kegyelmedek fáradozását tőlem telhetően atyafiságosan megszolgálni el nem mulasztom. Nézze el nekem kedves öcsém uram, hogy ily nagy kérésekkel zaklatom, mentségemre szolgáljon, hogy igen nehéz manapság jó könyvekhez jutni, ha egyhelyütt mind megkaphatná őket a reájuk szoruló ember, bizony kedves öcsémuramat nem zaklatnám... Közlöm továbbá kedves öcsémurammal, hogy a könyvek kiadásának szomorú állapotján elbúslakodván régi, már nehezen fellelhető jeles könyvek, úgyszintén újkeletű, könyvékünkbeliek tollából fogart arra érdemes munkák saját költségemen való kinyomattatását is elterveztettem. Egy papirosalmot az én hévízi jószágomon már fel is építettem, működni ugyan még nem működik: nem találtam még hozzáértő mesterebberet. Kérném is rá öcsémuramra, nézze utána Felvidéken, hol tudtommal már sok a papirosmalom, akadnának-e mesterebberek, kik szívesen átszerződnének Hévízre... Kedves menyemasszonyt atyafiságos szolgálatom ajánlásával köszöntöm. Maradván kedves öcsémuramnak igaz szeretettel szolgáló atyafia, nénje: Árva Bethlen Kata.

Sötét. A világtás lassan felerősödik: a sztn közepén ül; negyvennégy éves; nyugodt bensőséges hangon:

Kirekesztém magam a zajos világból, hogy egy másik világot, a csendnek világát megépíthessem... Add áldásodat,

mindenható Isten az én építkezése-
re... Megláthatod, a Te szemednek örö-
mére is megcsillan majd az én csen-
dem világa, mintha aranyból lenne:
templomok emelkednek benne, embe-
rek gyenge lelkének erősítésére, oskolák
emelkednek benne emberek zsenge ér-
telmének termővé értésére, könyvekkel
megrakott polcok egymásra nőnek be-
tűre szomszjúhozók örömére... S én nem
ura, csak örökmozgó napszámosa leszek
a nagy építkezésnek..., kinek elmélke-
désekre percnyi ideje sem marad. *(Hosz-
szabb szünet után nagyon csendesen)*
Mert nincs nekem erőm már akár
egyetlen percre is egyedül maradni ön-
magammal... Más csodálatosabbnál
csodálatosabb lehetőségek is állanak én-
előttem: ellesem tudós doktoroktól a
test orvoslásának titkát, meghozatok
minden orvosságos könyvet: nyavalyák-
ra irt hozó mentő anyagként, megfá-
radni sem lesz nekem időm... Hályo-
got szemről lehántani máris tudok, fű-
veknek titkait is megismertem már, eret
válni is mertem, ha doktor kéznél nem
volt. *(Hirtelen elhalogat, rövid ideig
csendben ül, majd feláll, szinte dölyfő-
sen)* Nem vagyok én még szájalomra
méltó, száradó fűszál: rákaptam én,
megízlelve első cseppjeit, egy új, más-
fajta, nekem való életre! *(Hirtelen
szinte ellenségesen)* Eldöntöttem, hogy
mégis, mindennek ellenére boldog le-
szek én még ebben a földi életben...
Elvétettek a gyermekeim?! Megtalálom
én azokat, kiknek anyára: védelemre
van szükségük... Szükségem van reá-
juk legalább annyira, amennyire nekik
van szükségük énreám... Mindenható
Isten, ki nem hallgattál meg engemet,
midőn az én méhemből szakadtok
megsegítésekért könyörögtem Tehozzád,
figyelmezz legalább most az én szóm-
ra... Add áldásodat az én nagy aka-
rásomra!... Miből meríthetnék erőt
feltápáskodni, ha elgáncsoltatnék azon
az úton is, melyre a felebaráti
szeretet jegyében lépnék én fel?
(Rövid szünet után sejtelmesen) Elis-
merheted, nekem már veszíteni valóm
ebben a földi életben nincsen, én már
vár fokáról is leugorhatnék, ha arra
támadna kedvem... Mindazonáltal bé-
kesség lakozik mostan az én lelkem-
ben, harag, bosszúvágy, gyűlölet be nem
lophatják magukat az én lelkembe a
békeségnek ez óráiban. Mégis, mérd
csak fel a Te mérhetetlen okosságod-
dal, mekkora világot perzselő tűzzel
csapna fel a láng az én szunnyadó tűzű
lelkemből, ha utolsó nagy akarásom
bárki emberfia lábától elgáncsoltan reá
visszazuhanna... *(Saját szavaitól szinte
megszéppenten, csendesen folytatja)*
Annyit kívánok én csak, legyen mara-
dandó az én békém a világgal... Kire-

kesztvén magam a zajos világból nem
is akarok már mást, csak háborítatlan
építője lenni az erősítő hit és a teremtő
tudás csendes világának... Talán bü-
nösen nagy az én építeni akarásom, de
van-e kinek ártalmára történék én álta-
la? *(Rövid szünet után erélyesen)* Ha
nagy célokra nem is szántál engemet,
hatalmas égi jelek fényével világítva
meg emberi szem nem látta utakat, ma-
gam lelkének méretére szabott célokra
reá függesztem én azért a tekintetem...
És ládd, áldásodat kérem rá...

*Lassan sötét... Az erősödő világtás-
ban a szín közepén áll; energikusan,
éles hangon:*

Betörték az én építkezéselem csendjé-
be! Teleki Pál, főkapitánynak kinevez-
tetvén, mindjárt az enáltalam támoga-
tott egyházakat és kollégiumokat meg-
háborító régi fejedelmektől engedtetett,
s mindmáig bírt jussokban... És Isten
az ő tiltó kezét fel nem emelte! En-
gedtetik-e Teleki Pálnak, hogy ezután
is véghez vigye, amit csak kigondol el-
lenünk!... Hitéből kitért ember, s a
császárnis is hitének megtagadásáért ju-
talmul emeli őt a tisztiségekben, ...s
nincs oly gonoszság, mit gondolkozás
nélkül el nem követhetne, ki egyszer
már képes volt hitét megtagadni... Alá-
valóságával még kérkedik is, fogait vil-
logtatja... Hát én már utolsó menedé-
kemnek kiválasztott, legbékességesebb
utamon is elgáncsoltatok?!... Megkívá-
nod-e éntőlem, Istenem, hogy utolsó
fegyveremet, melynek már támadásra
éle se nincsen, elleneim lábai elé he-
lyezzem?! *(Rövid szünet után csendes
fenyegető hangon)* Én meghajolok, de
ha most meghajolok, soha fel nem
egyeneselem már... Elszáradok, mint
földből kivetett növény... *(Hosszabb
szünet, majd szinte ellenségesen)* Min-
denható Isten, hát már soha el nem
jó az idő, melyben törvényeid megtip-
rőit büntetted, s nem annak áldozatos
életű megtartóit?! Általad nap mint nap
igazolt erős hitre lenne már szüksé-
günk, hisz oly gyengék vagyunk, oly
gyengék, annyira kiszolgáltatottak, any-
nyira kiszolgáltatottak, annyira kiszol-
gáltattak... Állíttassék végre vissza e
földön szép és igaz törvényeink ereje,
hogy azokat nemcsak a fegyvertelen kol-
dus, de senki földi hatalmaskodó által
ne hághassa, meg ne gyalázhassa, meg
ne tiporhassa, izzó fénnel, hamuvá ég-
jen annak lába, ki abba beletaposni
mer...

*Hosszú ideig mozdulatlanul áll, majd
egyre fanatikusabban:*

Mindenható Istenem, ha Te makacsul hallgatsz is, engedd meg nekem még egyszer megpróbálnom, hogy ne csak szerethessem, hanem védelmezhessem is az engem szeretetükbe befogadókat, az én segítségemre rászorulókat, a hozzám bármilyen vékony szállal is kötődőket..., s hogy ne csak gyűlölhessem az én munkám termésébe belegázolókat, hanem üthessem is őket, erőmnek teljéből... Vasököllé változtasd gyenge asszonyi öklömet... Ne sorvadjak én még el... tehetetlenségemben...

Csendesen elhúzódik a szín háttérébe, hosszabb szünet után vidáman, szinte fiatalosan jön vissza:

Mégiscsak csodálatosra van ez a világ megteremtve! Midőn az ember már úgy látja, hogy utolsó reményét is száraz kóróként pörgeti a szél, egyszerre a kóró helyén sűrű erdő nő, fiatal, életerős fákkal... Az anya visszakapja a gyermekeit, s elfelejti akármilyen ellenséges világ haragvásait... Hogy is felejtettem el oly hosszú időre, hogy asszony számára egy-két gyámoltalan gyerek is jelentheti a boldogságot... Nem az én méhemnek gyümölcsei ezen szeretetemre, frissülő erőmre szorulók, de mintha ezerszeresen azok lennének... Bod Péter uram kicsiny Katája az egyik, kit magamhoz kérettem, s ki hozzám engedtetett, szülőanyaja elhalván szegénynek... Reggeltől estig békén engemet nem hagy, felmászik rám és lehúz engemet magához, lovagol rajtam, s engedelmesebb paripa énnálam nincsen, szaladok előre, szaladok utána, minden bűmát elfelejttem, elfáradni is elfelejték; bohóckodom, én öreg majom, hogy csilingeljen az én fülemnek a kicsi harangvirág, s ha sikerül megkacagtatom, nagyobb győztesnek énnálam a nagy Hunyadi János sem érezhette magát... Másik gyermekem nagyocská már, Bethlen Sámuel uramnak Sámuelje: midőn édesanyja elhalálozván magamhoz vettem, s küldöttem Nagyenyedre professzor Ajtai Mihály keze alá, bizony nem gondoltam, mily nagy vígságomra fog szolgálni kamasszá serdülvén a pöttöm gyerek... Hazajön vakációra, oly vidám lesz ez a komor ház, majdhogy feje tetejére nem áll örömben. De míg oda is vagyok, professzor Ajtai naponta tudósít engemet csuda viselkedéséről, csuda előmeneteléről az tudományokban, mondám is Ajtai uramnak, hogy ha nem adatott meg nekem, hogy a magam gyermekeiben gyönyörködhessem, íme ezzel a fiúval kárpótoltattam... Oly édes szava van, hogy akkora varázslatos szónok lesz belőle, hetedhét országból jönnek majd csodájára, kacagtunk is a minap, hogy

lám, mit eddig senkinek sem sikerült elérnie, Sámuelünk által rövidesen bekövetkezik: végük lesz a vallási háborgásoknak, hisz lesz-e ki az ő térítő szavára át nem tér az igaz hitre... Kedves mulatsággal tréfálódtam véle, hogy ő fog felettem, mikor meghalok, orálni. El is játszottuk: én feküdtem mozdulatlan, mintha halva lennék, ő meg csak beszélt és beszélt... Hogy annyi szép dicsérő szókat honnan szedett elő?! Kedvem lett volna tényleg meghalni, csak hogy folytathassa. *(Elneveti magát)* Nagy gyerek lettem én is... Mindenkit meglep, hogy én milyen bolondos lettem...

Leül, magába mélyed, hosszú szünet után csendesen:

Kik lehettek azon betyárok, kik megkerülték az én portámat is? Portyázó szabadlegényeknek mondták magukat, nem törték fel az én házamnak ajtaját, engem fel sem költettek, hanem megüzenték, hogy bátorságosan lakhatom akár védtelenül is az én házamban, mert engemet bántalmazni szándékjukban nincsen... Bizonyára a rokont érezheték meg énbennem. Mert hiszen mi más lennék én e földi életben, mint reménytelenül portyázgató szabadlegény... Csak a méreték mások. Mert hatalmasabb urak szemében vagyok én szálla... Pedig mily veszélytelen ellenfél vagyok én már. Senki emberfiának ártalmára soha nem lévő csendes világ építgetője... Gyenge, védtelen embert erősítő hitnek házait, tudatlan, gyámoltalan embert alkotóvá formáló tudásnak házait építettem, lassúdan, amennyire éntőlem tellik, ... kezemben csak toll és papiros, s mégis úgy néznek engemet az én hatalmaskodó, fegyveres elleneim, mintha legalábbis kivont szablyát magasba emelve dombon állának, és indulásra kész seregek lennének az én kardomnak csillanását... Belefáradtam én már abba a kevésbe is, amennyit megselekednem még megadatik nekem... Úgy vagyok én már, hogy magamhoz fogadott gyermekek vígsága, hancúrozása teszi elviselhetővé az én tehetetlenségébe belelerokkanó életemet...

Visszavonul a szín háttérébe, felkéri a fekete kendőt, lassan előrejön, megáll, furcsa mozdulatlanságba merevedik; kiégetten, ... a szavakat mintha nem kiejtené, hanem önmaguktól buknának elő:

Magam reménységét, országnak reménységét, Sámuelemet magához vette az Isten... Életének tizen... *(Elhallgat, hosszú ideig ijesztő mereven áll, majd hirtelen kimozdul, fel-alá rohan a szí-*

nen; ordítva, magából kikelve) Bod Péter uram! Bod Péter uram, kicsi Katája holmiját azonnal csomagolja össze, őt magát azonnal karjába vegye, rohanjon ki vele ebből a házból, ahogy csak lábai bírják rohanjon velem, míg nem késő! Siessen már, siessen, mindenkit elragad az Isten, ki az én szívemhez közel kerül! Rohanjon velem minél messzibbre, Magyarigennél meg se álljanak, Nagyenyedig, ... Kolozsvárig fusson, ország határán túlra fussanak, hol én sohase jártam, oda fussanak, hol szeretetem már el nem éri, oda fussanak ... Legjobb lovaimat fogassák be, négy lovat a kocsii elébe, hat lovat!

Lehanyaglik a földre, hosszú ideig ül üres tekintettel. Lassú fényváltás. Ugyanott ül; fáradt, tompa hangon, hosszú szünetekkel:

Mínthogy mindannyi nehéz változás alá rekesztett életemnek elfolyása alatt is tűzbéli nevezetes kárt soha nem vallottam, tetszett a mindenható Istennek engemet pusztító tűzvészrel is sújtani ... Első álomkor a mézszveremnek fedele meggyült ... Amellett lévén a gabonás-ház, ... ebbe kapott a tűz, ... melyet mindnyájan aluván senki észre nem vett ... Nem tudom mennyi vesztett el a tűz által, ... tudni sem kívánom ... Mulandók, hamar elveszthetők voltak, ... s már oda is vagnak ... Midőn én az udvarra leértem, a gabonás-ház oly tűzben volt, hogy csakhamar megközelíteni is nem lehetett, ... csakhamar a tisztartó háza is lángot vete, ... tekintvén az égő házra, látom, hogy annak szarufái dülőleg vannak a lakatos-házra, amerre már a szél is kezdett fújni, ... zsendelye annak annyira meg is melegedett volt, hogy jóllehet szüntelen öntözték, mégis szinte lángot vetett, ... ahonnan a tűz minden megmaradt épületemre is elharpózott volna ... De Isten megfordítván a szelet, a parázsló szarufák befelé estek ... Istennek akkor már úgy tetszett, hogy a tűz eloltathassék ... Félmunkával meglegedvén, haragját elfordította éntőlem. *(Hosszabb szünet után csendesen)* Akár be is végezhetné volna, amit elkezdett ... Szükségem van-e még énnékem kegyelemre? ... Köszönő szavak el nem tudják már hagyni az én számamat ... Miként azon házak, elégtek az én szavaim ...

Hosszú ideig csendesen ül, majd hirtelen föllál; egyre fanatikusabban kiabálva:

Bevégezzem-e én, mi félbe hagyott?! ... Mindenható Isten, meg fogod-e becsülni azt, ki bevégzi a Te megkezdett munkádat?! Meghagyta nekem a

lehetőséget egy nagy-nagy cselekedetre, hát élek velem! ... Ki építvén neked templomokat, rá nem tudtalak venni, hogy ellenségeim ellen fordulj, most pusztítani fogok! Ítélek és ítéletemet végrehajtom, ahogyan Te szoktad: egyenrangúak leszünk, míg itt a lángok fogják járni pusztító táncukat az én akaratom szerint! *(Felragad egy gyertyát)* Elég a függönyöknek alátartani, s már csapdosni fog a pusztító láng! Minden hamuvá leszen, de a magam akaratja szerént! ... Nincs szükségem semmire, csak az akaratomra! ... Nem vízre, nem kenyérré, nem levegőre van nekem szükségem, csak az akaratomra! Az én anynyiszor megtaposott akaratom diadalára! *(Fáradtan elhallgat, hosszú ideig tehetetlenül bámulja a gyertya lángját, majd elfújja; hosszabb szünet, majd görcsösen felsír)* Nem ..., úgy döntöttem, hogy mégsem, ... úgy döntöttem, hogy ezt azért mégsem, úgy döntöttem, hogy nem élek a felkínált lehetőséggel, ... úgy döntöttem, úgy döntöttem, úgy döntöttem ...

Leül, hosszú ideig ül mozdulatlanul, majd nagyon csendesen:

Kelepcében vergődő oktalan jószághoz hasonlatos az akaratja után siránkozó ember ... Az ember, ki semmibe belé nem tekinthet, a Te nagy teremtő és pusztító munkádon által nem láthat, ... mit is kezdhetne az akaratával, ha vakon ténfereg a Te nagy, ismeretlen világlágóban ... Kinek teremtésre nem lehet akaratja, ne legyen annak pusztításra se. *(Rövid szünet, majd egészen más hangon, furcsán lelkesen, szinte líraian)* Teremteni vágytam? ... Hogy az ember az értelme által méltóvá válhassék álmaimhoz, iskolákat építettem, könyveket gyűjtöttem egybe, kinyomattam pusztulni hagyott könyveket, tanítottam felszáz diákokat ... Nehéz betegségek annyiszor apasztották el erőmet, de meggyógyítottam sok száz reményét vesztett beteget tudásomnak erejével ... Elvártam volna, hogy szeretetem melegében a fáknál magasabbra nőjenek az emberek, az acélnál keményebbé váljanak, önzetlenek legyenek, mint Krisztus ... Építettem templomokat, de nemcsak az hitnek erősítésére, hanem hogy Istent nehéz harcaimban a magam pártjára állíthassam ... Foggal és körömmel ragaszkodtam az én hitemhez, erősítettem az igaz hitet másokban, ... de nemcsak Isten dicsőségéért, nemcsak szeretett egyháza erősítéséért, s nemcsak a mi bűneink megbocsáttatásáért: a mi evilági idvezülé-sünkért elsőbben ... Mert nemcsak a magunkénak elfogadott hit törött volna meg, ha mi félreállunk, mikor tűzzel-vassal pusztítani akarták, hanem velem együtt törött volna semmivé a mi sza-

bad lelkünk is. (Rövid szünet után *harag nélkül, csendesen*) Isten e parányi csalásokat is el nem tudta nézni énnekem, s megvonta támogatását még az én csendes építő munkámtól is... Mily erőtlén is az én magam alkotta világom... (Határozottan) Mindazonáltal Isten sújt engemet az ő ítéletével, mert reám letekintvén mindannyiszor tapasztalhatta, hogy az ő teremtő és pusztító munkáját nem csendes szívvel figyeltem, hanem azt felülvizsgálni mertem. (Hosszabb szünet után *nagyon csendes, nyugodt hangon*) Megnyugodjam én immár a Te akaratodban, Istenem: ...sújtson vagy felemeljen a Te akaratod engemet...? És mondjam én is fennszókkal minden engedelmes teremtményeddel: Istennek bölcsessége mélységes, ítéletei értelmét emberi elme fel nem foghatja, Isten cselekedeteit csak csudálhatja, ki embernek teremtett, kérdést az ő teremtőjének fel nem tehet, s ha mégoly nagyok és szépnek hitt emberi tervei sorra meghiúsulnak is, nemcsak hogy nem lázadozhat, de még csak kételkedni sem kételkedhetik?...

Hosszabb szünet után feláll, lassan előrébb jön, majd csendesen, félszeg mosollyal:

Én mindezeket nemcsak tudva tudom, hittel hiszem is, mégis kimondom... hogy én már megváltozni nem tudok: továbbra is magán a nagy teljességen tartom szemeimet, és akarom, akarva akarom, hogy az én magam építette akár-mily jelentéktelen világ ama másik világ fölé, elérhetetlen magasságokig nőjön... És ha ez megnyugtatósodra szolgálna, nézz le énréám, és szemeddel tapasztald, hogy ez már így sokáig nem léssen, csak eröm végezetéig léssen ez így... mely oly közel van már: érzem, ha megmoccanok, de érzem ha csak lélegzem is... Maradék örömmel folytatom is, amit oly nagy akarással elkezdtem, száználmas kudarok engem el nem rettentenek... Míg még lehet, míg még hallhatóak a szavaim... Nézd el nekem, ha nem vagyok olyan, amilyenek Te szerinted lennem kellene... S ha akarnám is: embernek lelke kicserél-ni kicserélhető-e életében?! Példázza hát az én szerény életem is, hogy az önmagát vállaló ember legyőzhetetlen...

Lassan sötét, majd függöny.

Vége



Pál Lajos: Korond